220595

Илм – ўзни билмакдир

МАЪРИФАТ

MARIFAT

معرفت

Халқ зиёлилари газетаси

1931 йилдан чиқа бошлаган

1995 йил 3 май, чоршанба

Баҳоси сотувда эркин нархда.
18 (6664)

ЎЗБЕКИСТОН ХАЛҚ ТАЪЛИМИ ВАЗИРЛИГИДА

25 апрель куни Ўзбекистон Халқ таълими вазирлигининг навбатдан ташқари ҳайъат йиғилиши бўлиб ўтди. Ҳайъат йиғилиши кун тартиби ҳақида сўз юритишдан олдин газеткончилар эътиборини бошқа бир муҳим масалага қаратмоқчимиз.

«Ишларга йўл очиш учун, энг аввало, уларнинг ўзида шижоат ва шу билан бирга ёши катталарда инсоф бўлиши керак». Бу сатрларни юртбошимизнинг Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг биринчи сессиясида сўзлаган маърузасидан олдик.

Маълумки, сессия февраль ойида бўлиб ўтган, бу пайтда фанлар бўйича олимпиадага қизғин ҳозирлик кўрилаётган, Халқ таълими вазирлиги томонидан олимпиадага мутассадди қилиб белгиланган ходимлар, Таълим илмий-методик маркази раҳбарияти ва унинг бу ишга бевосита масъул ходимлари, бизнинг фикримизча, маъруза билан батафсил танишиш имкониятига эга эдилар.

Аввало юқорида келтирилган кучирмадаги «шижоат» тушунчаси ҳақида. «Шижоат» сўзи бу ўринда бежиз ишлатилаётгани йўқ. Мустақил Ўзбекистон манфаатлари ҳар бир фуқаро, хусусан ишларнинг шижоатли, ватанпарвар бўлишларини тақозо этади. Шижоат ҳаётдаги ўз ўрнини эгаллаган, яъни билимли ишлар қисмати. Демак, гап билимли, иқтидорли ишлар ҳақида кетяпти.

Юқоридаги сатрларда «ёши катталарда инсоф бўлиши керак»лиги ҳам ҳавога айтилаётгани йўқ. Катталарда инсоф бўлсагина шижоатли, билимли ишларга кенг йўл очилади. Аксинча...

Шундай қилиб, навбатдан ташқари ҳайъат йиғилишида «Умумтаълим фанлари бўйича республика олимпиадасини утказишдаги жиддий хатолар тўғрисида»ги масала муҳокама этилди.

Йиғилишни Ўзбекистон халқ таълими вазири Жўра Йўлдошев очди:

— Мустақил жумҳуриятимиз раҳбарияти иқтидорли ишларни тандаш ва тарбиялашга истиқбол аҳамиятига молик вазифа сифатида қарамоқда. Умумтаълим фанлари бўйича олимпиадалар утказиш, Президентимиз фармонига биноан ун биринчи синфни тугатаётган олимпиада иштирокчиларининг ҳар бир фан бўйича уч голибига олий уқув юртларига ёзги тест имтиҳонларисиз кириш ва имтиёзларининг берилиши ана шу йўналишдаги муҳим тадбирлардан.

Бу йил фанлар бўйича олимпиадалар учинчи марта утказилмоқда. Маълум тажрибага эга бўлдик. Олимпиада Низоми аввалги йилларга нисбатан янада такомиллашди. Бироқ якуний натижалар бу муҳим тадбирни ташкил этишда ва утказишда жиддий хатоларга йўл қўйилганлигини ҳам кўрсатди. Жумладан алоҳида олиб текширилган бир қатор фанлар (давлат ҳуқуқи асослари, тарих, география, математика) бўйича бу ишга масъул ходимларнинг ўз вазифаларига ута масъулиятсизлиги, болалар тақдирига лоқайд муносабатлари туфайли олимпиада тартиб-қоидалари бузилган, натижалар сохталаштирилган.

Давлат таълим стандартлари бўйича республика инспекцияси бошлиғи Рустам Ахлитдинов умумтаълим фанлари бўйича утказилган республика олимпиадалари натижаларини текшириш якунлари бўйича ахборот берди:

Олимпиадани утказиш бўйича маълум ташкилий ишлар амалга оширилганлигига қарамай, мутасадди раҳбарлар ҳамда жавобгар шахсларнинг масъулиятсизлиги ва бепарволиги боис қўпол хатолар ва жиддий камчиликларга йўл қўйилган. Бу давлат ҳуқуқи асослари, тарих ва география фанлари бўйича утказилган олимпиада натижаларида кўзга яққол ташланади.

Вазирлик буйруғига биноан Давлат ҳуқуқи асослари фанидан ҳайъат таркиби олти нафар киши (раис — И. Эгамбердиев — Тошкент давлат Ҳуқуқшунослик институти декани, масъул котиб Г. Абророва— РТИММ бўлим бошлиғи) қилиб белгиланганига қарамай, Ғузор шаҳрида бўлиб ўтган олимпиадада уларнинг 3 нафари иштирок этишган, холос. Ўзи ҳам олимпиада Низоми, утказиш тартиби ва баҳолаш мезонлари билан яхши танишмаганлар. Бу эса олимпиада натижаларига жиддий таъсир кўрсатган. Вазирлик томонидан тасдиқланган мсъёрий ҳужжатларда иккинчи тур суҳбат жараёнини 5 баллик тизим (5,4,3,2) асосида баҳолаш лозимлиги кўрсатилган. Ҳайъат аъзолари эса биринчи турда 96,6 балл туплаган Бобур Тўйчиев (Жиззах)га иккинчи турнинг биринчи саволига мавжуд кўрсатмага хилоф равишда ноль баҳо қўйган. Иккинчи савол-жавобига эса 3 балл берган.

Биринчи турда 92,4 балл тўплаган Мирмансур Миржамидовнинг иккинчи тур саволларига жавобларини эса ҳакамлар ҳайъати 8 баллга баҳолашган. Бунинг устига, ҳужжат қарорларида у тўпланган баллар 100,4 урнига 102,4 деб кўрсатилган. Ва учинчи урин берилган. Ҳолбуки, Б. Тўйчиев энг паст 2 балл билан баҳоланганида ҳам 101,6 балла туплаши ва қонуний равишда учинчи ринни эгаллаши лозим эди.

Суҳбат турининг жиддий камчиликларидан яна бири — ҳужжатлар тегишлича расмийлаштирилмаган, суҳбатни утказиш тартиби ишлаб чиқилмаган, баённома, уқувчиларга тушган саволлар мазмуни, ҳакамлар ҳайъати томонидан берилган қўшимча саволлар, уқувчилар жавобининг қисқача мазмуни тузилмаган. Саволларга жавобларни олимпиада иштирокчилари қоғозга туширишган. Уларни баҳолашда мавжуд тартибга хилоф равишда фақат ҳакамлар ҳайъати раиси (И. Эгамбердиев) ва масъул котиб (Г. Абророва) қатнашганлар ва буни ўз имзолари билан тасдиқланганлар. Яна бир ажабланарли томони шундаки, кейинги уч йилда мазкур фан бўйича олимпиадага бу фандан бевосита мутахассис булмаган Г. Абророва масъул котиб қилиб тайинлаб келинган.

География фанидан утказилган олимпиадада ҳам масъул ходимлар (раис П. Мусаев, масъул котиб М.Раҳимова) Низом талабларини қўпол равишда бузишган, оғзаки суҳбатда баҳолар айрим иштирокчиларга асоссиз равишда ошириб қўйилган, фанга алоқадор булмаган саволлар киритилган. Ҳайъат раиси ва унинг ўринбосари П. Ғуломов иштирок этмаган. Масъул котиб М.Раҳимова эса бу ҳақда Вазирликка хабар бермай, олимпиадани утказиб юборавергана ва барча ҳужжатларни Тошкентга келиб, олимпиадада иштирок этмаган раисга имзо чектирган.

Шунингдек, тарих фанидан олимпиада қатнашчилари билим даражаларини аниқлаш, ҳакамлар ҳайъати ишларини ташкил этиш, ҳужжатларни расмийлаштириш (имзолар қалбаки) жиддий камчиликлар содир булган. Йиғилишда олимпиадани ташкил этиш ва утказишга масъул шахслар — Вазирлик умумтаълим мактаблари бошқармасининг бошлиғи М. Қосимов, РТИММ директори К. Эшчонов, РТИММ ходимлари Г. Абророва ва М. Раҳимовалардан йўл қўйилган камчиликлар юзасидан асосли жавоблар талаб қилинди. Бироқ, умумий руҳдаги эътироф, «бундай деб ўйламаган эдик» қабилидаги сўзлардан булак жўяли жавоб олинмади.

Ҳайъат йиғилишида Ўзбекистон Республикаси Президенти Давлат маслаҳатчиси Алишер Азизхўжаев иштирок этди ва сўзга чиқди:

— Мустақил мамлакатимиз истиқболи билимли, иқтидорли ишлар қўлида, — деди Давлат маслаҳатчиси. —Шундай экан, истеъдодли уқувчиларни аниқлаш ва рағбатлантиришда адолатсизликка йўл қўйиш, ишлар қалбида давлат сиёсатига ишонч туйғусини сўндиради. Яхши ниятли тадбир бадном булади.

Йўл қўйилган жиддий хатолар олимпиада ишларига масъул кишиларнинг замон талабини ҳали чуқур англаб етмаганликларини, ўз бурч ва вазифаларини тушунмасликларини, жиддий ишларга қодир эмасликларини кўрсатади.

Шу билан бирга, ҳакамлар ҳайъати аъзоларини танлашда қатъиятсизлик қилинган. Ҳайъат аъзоларининг ҳуқуқ ва вазифаларини белгиловчи мсъёрий ҳужжатлар, йўриқномалар ишлаб чиқилмаганлиги боис уларнинг айримлари ўзларига берилган ҳуқуқни суиистъмол қилишгача бориб етишган.

Ташкилий қўмита (Й. Саиджонов, М. Қосимов, К. Эшчонов) жойларда ташкилотчилик ишлари устидан етарли даражада назорат урнатганларида, шубҳасиз, бундай суиистъмолликларнинг олди олинган бўларди.

Ҳайъат йиғилиши кўрилган масала юзасидан қарор қабул қилди. Унга биноан география фанидан 11-синф уқувчилари учун утказилган олимпиаданинг республика босқичида Низом талаблари, баҳолаш низомлари қўпол равишда бузилганлиги сабабли унинг натижалари бекор қилинди. Ва такроран утказиш мақсадга мувофиқ деб топилди.

Эксперт гуруҳининг Давлат ҳуқуқи асослари фани якунларини қайта кўриб чиқиб, тасдиқланган баҳолаш мезонларига мувофиқ Бобур Тўйчиев (101,6 балл) 3-ўрин, Мирмансур Мирмаҳмудов (100,4 балл) 4-ўринни эгаллаганлиги ҳақидаги хулосаси тасдиқланди.

Олимпиадани утказиш юзасидан назоратни сусайтирганлиги учун вазирнинг биринчи ўринбосари — ташкилий қўмита раиси Й. Саиджоновнинг масъулияти масаласи соғайиб чиққандан сўнг кўриладиган бўлди.

РТИММ маркази директори К. Эшчонов, Вазирлик ўрта умумтаълим бош бошқармаси бошлиғи М. Қосимов етарли даражада ташкилотчилик олиб бормаганликлари учун вазифаларидан озод этилди.

Давлат ҳуқуқи асослари ва география фанлари бўйича масъул котиблар Г. Абророва, М. Раҳимоваларнинг РТИММ раҳбарияти буйруғи билан эгаллаб турган лавозимларидан озод этилганликлари маълумот учун қабул қилинди.

Республика таълим илмий-методика марказига бир ой ичида Вазирликнинг тегишли бошқармалари билан фанлар бўйича олимпиадалар утказиш юзасидан янги Низом матнини ишлаб чиқиш ва тасдиқлаш учун таклиф этиш вазифаси юклатилди.

Ҳайъат йиғилиши ҳақидаги ҳисоботга шу ўринда нуқта қўйсак ҳам булади. Фақат бир мулоҳаза билан: ушбу ҳисобот олимпиадани утказишда йўл қўйилган камчиликлар бўйича йиғилишда кўтарилган муаммоларнинг ҳаммасини қамраб олгани йўқ. Ўрни билан бу ҳақда алоҳида мақола ёзиш ниятимиз бор. Ҳозирча мақолани қандай бошлаган бўлсак, шундай тугатмоқчимиз: «Ишларга йўл очиш учун, энг аввало, уларнинг ўзида шижоат ва шу билан бирга ёши катталарда инсоф бўлиши керак».

МАОРИФ ВА БОЗОР ИҚТИСОДИЁТИ

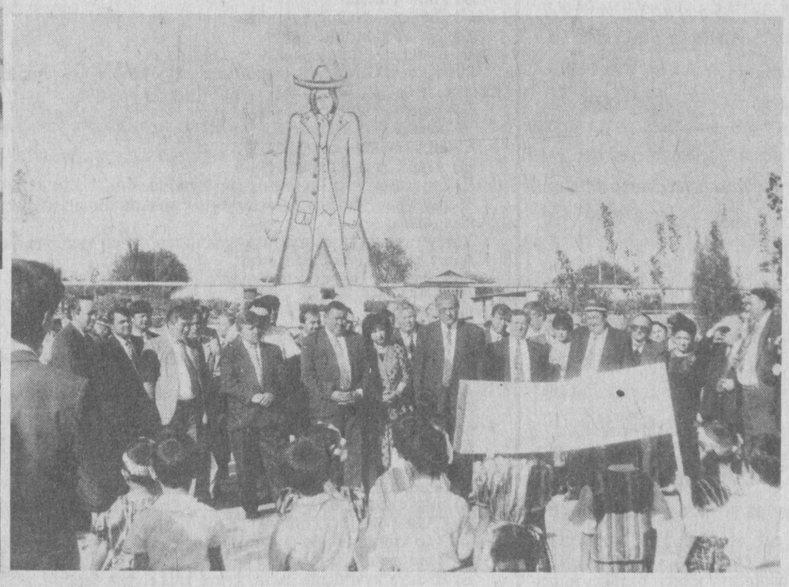

Кўчма ҳайъат йиғилиши Сурхондарёда бўлиб ўтди

Бозор муносабатлари шароитидаги ижтимоий-иқтисодий ўзгаришлар халқ таълими соҳасида ҳам ўз таъсирини кўрсатмоқда. Табиийки, ажратиладиган давлат маблағларидан омилкорлик ва тежамкорлик билан фойдаланишимиз лозим. Шунингдек, шароит мактабларни, ўқитувчиларни иқтисодий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш учун янгича чоралар қидиришни тақозо қилади. Негаки, давлат сармоясидан ажратилган маблағ мактабларнинг барча харажатларини қоплай олмайди.

Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлигининг кўчма ҳайъат йиғилишини худди шу масалага, яъни бозор иқтисодиёти муносабатлари шароитида таълим муассасалари ишларини ташкил этишда Сурхондарё вилояти халқ таълими бошқармасининг фаолиятига бағишлаб, Кўчма ҳайъатнинг асосий мақсади эса бир вилоят халқ таълими бошқармасининг иши баҳонасида ўзаро фикр алмашиш, урганиш, камчиликларни кўрсатиб беришдан иборат эди. Ҳайъат йиғилиши қатнашчилари вилоятнинг Термиз шаҳри, Денов шаҳри ва тумани, Сариосиё, Узун туманларидаги мактаблар, боғча-яслиларда бўлишди.

Мактаблар ва боғчалар, ҳунар-техника билим юртлари қошида ташкил этилган кичик устахоналарда тайёрланган маҳсулотлар кўргазмаси билан танишдилар.

Қисқача маълумот келтирамиз. ВХТБ 1994 йилда таълим муассасаларининг иқтисодий аҳволини чуқур таҳлил қилиб, давлат сармоясидан ажратилган маблағларни тежам билан ишлатишни йўлга қўйди ва қатор тадбирларни ишлаб чиқди. Аввало иқтисодий муаммоларни ечишдаги ишлардан ўрнак олса арзийди. Ҳар бир мактаб учун ҳокимликлар 2 гектардан 5 гектаргача ер ажратишган.

Бир мисол. ВХТБ бошлиғи Э. Тангировнинг айтишича, ўтган йили Денов туманидаги 30-мактабнинг 0,30 гектар ерига пиёз экилиб, 80 миллион сўм-купон даромад олинган. Вилоят уқув таъминоти корхонаси хорижий давлатларга мавоза йўли билан 120 тонна пиёз жўнатиб, 1400 ўринли стол-стул, 10 тонна қувур ва бошқа зарур қурилиш маҳсулотлари олинган.

Вилоятнинг таълим муассасаларида саноат ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари ишлаб чиқарувчи, аҳолига пуллик хизмат кўрсатувчи 160 хўжалик ҳисобидаги устахона, лаборатория, шохобча ва бошқа бўлинмалар фаолият кўрсатмоқда. Бу цехлардан ўтган йили 113 минг сўмдан ортиқ даромад олинди.

Вилоят «Таълим-таъминот» корхонаси қошида ташкил этилган темир парталарни таъмирловчи хўжалик ҳисобидаги устахонада ҳозиргача 1300 та парта таъмирланиб, 950 та янги парта ясалди. Устахона йилига 8 минг дона партани таъмирлаб бериш, 2 мингта парта ясашга мўлжалланган.

Юқорида мактабларга ажратилган ерлардан фойда олинганлиги ҳақида фикр юритдик. Хўш, мактаб ўз маблағидан қандай фойдаланади? Билишимизча, вилоятдаги 754 та мактабдан 488 тасига банкларда махсус ҳисоб рақами очилган. Сариосиё тумани бу борада яхши натижаларга эришган.

— Тумандаги барча мактабларимизнинг банкларда махсус ҳисоб рақамлари очилган, — дейди туман халқ таълими бўлими бошлиғи Аҳмам Сафаров. Ишлаб топилган пуллар ўша мактаб ҳисоб рақамида сақланади. Сметага асосан бу пуллдан мактаб ўз эҳтиёжи учун фойдаланади.

Умуман олганда, туман ҳокимлари вилоят ҳокими Жўра Норалиевдан ўрнак олишаётгани аниқ. Бу борада халқ таълими вазири ҳам самимий оҳангда «Жўра ака, сизга гап йўқ», дея ўз миннатдорчилигини изҳор қилди. Дарҳақиқат, Ж. Норалиев ушбу анжуманнинг бошидан охиригача маорифчилар билан ҳамнафас бўлди. Иштирокчилар ҳузурида сўзлаган нутқида олиб борилаётган давлат сиёсати халқ таълимини яхшилашга қаратилганлигини, жумладан, юртбошимизнинг ҳокимлардан галладан кейинги биринчи сўрайдиган нарсаси халқ таълими ва тиббиёт соҳаси эканлигини, маърифатли юртнингтина келажаги порлоқ бўлишини таъкидлади.

Вилоятда 612 та мактабгача тарбия муассасаси мавжуд. «Ясли-боғчаларда икки йил ичида жуда катта ўзгаришлар қилинибди, — деди биз билан суҳбатда Халқ таълими вазирлиги мактабгача тарбия бошқармаси бошлиғи Ҳамида Аҳмедова. — Дейлик, ўйинчоқлар етишмайдиган бир пайтда қўлда ясалган бу саноқсиз ўйинчоқлар тарбиячининг бўш вақти ҳисобига тайёрланган. Ноанъанавий машғулотларнинг йўлга қўйилиши ҳам тарбиячилар меҳнатининг натижасидир.

Кучма ҳайъат қатнашчиларига болалар боғчаларидаги қилинаётган ишлар, жумладан Узун туманидаги «Гулғунча» номли 5-боғчадаги ички тартиб, ер майдонининг ҳар бир қаричидан унумли фойдаланилаётганлиги, айниқса, манзур келди. Вазирликнинг мазкур боғчага компьютер маркази совға этиш ҳақидаги қарори ана шу эътирофнинг ифодаси бўлди.

Ҳайъат йиғилишининг Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги ҳайъат аъзолари, масъул ходимлари, барча вилоят халқ таълими бошқармалари бошлиқлари, Сурхондарё вилояти туман ва шаҳар ҳокимлари муовинлари, халқ таълими бўлими мудирлари, мактаблар раҳбарлари ва ўқитувчилар иштирок этган Денов туман ҳокимлиги мажлислар залида бўлиб ўтган расмий йиғинини Ўзбекистон халқ таълими вазири кириш сўзи билан очди. Сурхондарё вилоят ҳокими Жўра Норалиев йиғилиш қатнашчиларига табрик нутқи сўзлаб, ҳокимликнинг маорифга раҳбарлиги борасида амалга оширилаётган ишларга тухталиб ўтди.

Вилоят халқ таълими бошқармаси бошлиғи Эшбой Тангиров «Бозор иқтисодиёти муносабатлари шароитида таълим муассасаларини ташкил этишда Сурхондарё вилояти халқ таълими бошқармасининг фаолияти тўғрисида» маъруза қилди. Музокаларда Денов пахта тозалаш заводи директори С. Тўйчиев, Самарқанд халқ таълими бошқармасининг бошлиғи Ҳ. Норбеков қатнашдилар.

Ҳайъат йиғилишида бозор иқтисодиёти муносабатлари шароитида Сурхондарё вилояти халқ таълими бошқармасининг таълим муассасалари ишларини ташкил этишга оид фаолияти маъқулланди.

Жумладан ҳайъат қарорининг учинчи бандида Қорақалпоғистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, вилоятлар халқ таълими бошқармалари ва Тошкент шаҳри халқ таълими бош бошқармасига Сурхондарё вилоятида бозор иқтисодиёти шароитида халқ таълими бошқармасининг тажрибасини ўрганиш, ўз шароит ва имкониятларига мослаштирилган ҳолда жорий этиш тавсия этилди. Шунингдек, 1995 йил сентябригача маҳаллий имкониятлардан келиб чиқиб, мактаблар ва болалар боғчаларининг банкларда махсус ҳисоб рақамлари очиб берилишини ҳокимликлар билан бирга ҳал қилиш, янги уқув йилида ҳамма имкониятлар ишга солиниб, қўшимча даромад топиш, саноат ва қишлоқ хўжалик маҳсулоти ишлаб чиқариш ва аҳолига пуллик хизмат кўрсатиш бўйича аниқ ишлар олиб борилишига алоҳида урғу берилди.

Ҳайъат йиғилишида таълимнинг иқтисодий жиҳатларига қупроқ эътибор берилган бўлса-да, ҳар бир маъруза, чиқишларда халқ таълимининг асосий вазифаси ўқитиладиган фанлар мазмунини, ўқитиш услубини яхшилаш эканлиги, улар қаторида иқтисодий жиҳатдан ҳам кучайиш лозимлиги ҳам алоҳида қайд этилди.

Ҳайъат йиғилишида Ўзбекистон Республикаси Президенти девони етакчи консультанти Ислом Турсунов иштирок этди ва нутқ сўзлади:

— Бугунги мактаб болалари жамиятимизнинг эртанги қиёфасини белгилаб беради. Шундай экан, мактаб биноси қишлоқнинг энг гўзал иморати, боғи энг гўзал боғи, тажриба майдони энг намунали майдони, болалари энг одобли ва билимли бўлишлари керак.

Ҳайъат йиғилиши аввалида ўқувчилар янги мактаб либосларининг кўргазмаси бўлиб ўтди. Либослар вилоят мактабларида тайёрланганлиги. Куннинг иккинчи ярмида ҳайъат йиғилиши қатнашчиларининг очиқ мулоқоти бўлиб ўтди. Сурхондарё вилоятидаги бир қанча мактаб ҳомийлари «Таълим ҳомийси», ўқитувчилар, тарбиячилар Халқ таълими вазирлигининг «Халқ таълими аълочиси», кўкрак нишонлари ва фахрий ёрлиқлар билан тақдирландилар.

Икки кунлик анжуманда меҳмонлар Термиз шаҳри билан танишдилар, Ал-Ҳаким ат-Термизий мақбарасини зиёрат қилдилар. Бадиий қисмида эса Сурхондарёнинг машҳур қўшиқчилари, бахшилари иштирок этдилар. Айниқса, «Шалола» фольклор ансамблининг чиқиши барчага манзур бўлди.

Ҳ. ОМОНОВ,
махсус мухбиримиз.

МАЪРИФАТ ДАРҒАСИНИНГ ТЎЙИ

Республикамизда маърифатпарвар адиб ва жамоат арбоби Маҳмудхўжа Беҳбудий таваллудининг 120 йиллиги кенг нишонланмоқда. Олий уқув юртлари ва мактабларда унинг ҳаёти ва ижодига бағишланган адабий кечалар, илмий анжуманлар бўлиб ўтмоқда.

Ўтган жума куни Тошкентдаги Киночилар уйида мазкур санага бағишланган тантанали йиғилиш бўлиб ўтди. Уни Ўзбекистон Республикаси Маданият ишлари вазири Э. Ҳайитбоев кириш сўзи билан очди. Маҳмудхўжа Беҳбудий ҳаёти ва ижодий фаолияти тўғрисида таниқли олим, филология фанлари доктори Наим Каримов маъруза қилди. Сўзга чиққан олиму ижодкорлар — Иззат Султон, Шукрулло, Шавкат Ниёзий, Дадахон Ёқубов Маҳмудхўжа Беҳбудийнинг Туркистонда жадидчилик ҳаракатига бошчилик қилгани, ўлкада янги мактаб тизимини ўрнатиб, турли дарслик ва қўлланмалар яратгани, миллий матбуот ва театр санъати ривожига катта ҳисса қўшгани ҳақида гапирдилар. Адибнинг набираси, СамДУ профессори, филология фандари доктори Надим Беҳбудий маърифат намояндасига кўрсатилган юксак ҳурмат ва эҳтиром учун чуқур миннатдорчилик изҳор этди.

Тантанали йиғилиш сўнгида «Маҳмудхўжа Беҳбудий» ҳужжатли фильми ҳамда Ўзбекистон санъат усталарининг катта концерти намойиш қилинди.

Ж. ИСКАНДАРОВ.

МУСОБАҚА ОЛДИДАН

Ўтган йили Тошкентдаги «Юнусобод» теннис саройида «Президент кубоги» учун ўтказилган халқаро мусобақалар кўпчиликнинг ёдида. Маълумки, мазкур теннисчилар баҳсини мамлакатимизда ҳар йили, анъанавий равишда ўтказиб туриш режалаштирилган эди. Яқинда Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигида галдаги «Президент кубоги» учун бўладиган мусобақанинг тайёргарлик ишларига бағишланган матбуот конференцияси бўлиб ўтди. Йиғилишни республика теннис федерацияси президенти Ш. Каримов бошқарди.

Учрашувда бу йили «Президент кубоги» учун мусобақалар 26 августдан 3 сентябргача давом этажаги айтиб ўтилди.

Мухбиримиз.

Олий Мажлис сессияси олдидан

ИШОНЧ — МАСЪУЛИЯТ

Мамлакатимиз Президенти Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг биринчи сессиясида сўзлаган нутқида «...Олий Мажлисга сайланган депутатларининг катта бир қисми зиёлилар, ижодкорлар эканининг ўзи ҳам халқимизнинг маърифат аҳлига ҳурмат-эҳтироми натижасидир», — дея алоҳида таъкидлади. Ўз ўрнида халқнинг бу юксак ҳурмат-эҳтироми, ишончи зиммамизга катта масъулият ҳам юклайди. Негаки, илм-фан, маънавият, ахлоқ-одоб ҳақида биринчи галда қайғуриш, бу борадаги ютуқ ва муаммоларни юксак минбардан туриб айтиш, кези келганда улар аҳволи учун жавоб бериш бизнинг чекимизга тушган.

Сайловлардан сўнг илк бор бўлиб ўтган Олий Мажлиснинг биринчи сессияси ҳам шу каби ҳамда бошқа соҳалардаги ўз ечимини кутаётган масалалар, уларни ҳал этиш йўллари хусусидаги фикр-мулоҳазаларга, таклифларга бой бўлди. Айниқса, Президентимизнинг ваколатини 2000 йилгача узайтириш борасидаги таклифнинг ўртага ташлаганлиги, халқимиз томонидан қўллаб-қувватланганлиги асосий ишлардан бири бўлди. Бу эндигина ўз фаолиятини бошлаган Олий Мажлиснинг республикамиз раҳбари билан бир тану бир жон бўлиб, элимиз равнақи йўлида, бир мақсад сари одимлаши гаровидир.

5 май куни ўз ишини бошлайдиган биринчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг иккинчи сессияси кун тартибига қўйилган масалалар ҳам жуда жиддий. Уларнинг ҳал этилиши ҳамда амалга татбиқ этилиши, ўйлайманки, келгусида қилинажак юмушларни янада ойдинлаштириб, нурли истиқбол сари қўйилаётган қутлуғ қадамларни жадаллаштиради.

Зевар ҲАСАНОВА,
Самарқанд шаҳридаги
14-мактаб директори,
Олий Мажлис депутати.

АЛИФБЕ БАЙРАМИ

Андижон туманидаги 46-тўлиқсиз ўрта ва 2-ўрта мактабларда «Алифбе байрами» бўлиб ўтди. Ҳар иккала мактабдаги байрамда ота-оналар, туман халқ таълими бўлими вакиллари қатнашдилар. 1-»А», 1-»Б», 1-»В»синф ўқувчилари мактабга худди байрамдагидек ясаниб келиб, ўрганган билим ва маҳоратларини байрам қатнашчиларига намойиш қилдилар.

2-ўрта мактабнинг 1-»А-, 1-»Б» синф гулғунчалари ҳам ўз билимларини зўр намойиш қилдилар. Бир-биридан ширин жажжилар намойиш қилган «Шолғом кўчирди», «Ҳарфлар сўзлайди», «Бўғирсоқ» эртак кўринишлари, айниқса, қизиқарли бўлди. Байрам ниҳоясида синф раҳбарлари М. Мамадинова, И. Усмонова, Ф. Отабаева 2-мактабдан Тўлғоной Ўсарова ва Муножот Туроповалар, ота-оналардан Ўлмасхон Отабоева, Маматбек Ҳамроқуловлар мактаб раҳбарларига миннатдорчилик билдирдилар. Байрам сўнггида одобли ва зукко ўқувчиларга совғалар топширилди.

Ж. ТУРДИЕВ,
жамоатчи мухбиримиз.

Ўзбекистон Республикаси Олий ўқув юртларига кирувчилар учун тест саволлари

ЎЗБЕК ТИЛИ ВА АДАБИЁТИ

(Давоми. Боши газетамизнинг 5 апрель сонида)

1. Урхун-Енисей ёзуви қайси халқнинг маданий ёдгорлиги ҳисобланади?
А) Арабларнинг маданий ёдгорлиги.
В) Славянларнинг маданий ёдгорлиги.
С) Форс-тожик халқларининг маданий ёдгорлиги.
D) Туркий халқларнинг маданий ёдгорлиги.
Е) Енисей дарёси қирғоқларида бўлганлиги учун русларнинг маданий ёдгорлиги.

2. 1993 йил 2 сентябрда қабул қилинган лотин ёзуви асосидаги ўзбек алифбосида неча ҳарф бор?
А) 35 ҳарф ва 2 белги;
В) 33 ҳарф ва 1 белги;
С) 32 ҳарф ва 1 белги;
D) 31 ҳарф ва 1 белги;
Е) 30 ҳарф ва 1 белги;

3. Қандай товушлар нутқ товушлари ҳисобланади?
А) Ҳавонинг тўлқинланишидан ҳосил бўлган товушлар.
В) Табиатдаги барча товушлар.
С) Упкадан чиққан ҳавонинг товуш пайчаларини тебратишидан ҳосил бўлган ҳар қандай товуш.
D) Маъно ажратишга хизмат қилувчи товуш.
Е) А ва В жавобларда кўрсатилган товушлар.

4. Мактабларимиздаги сўзида ургу қайси бўғинга тушади?
А) 1-бўғиндаги унлига.
В) 2-бўғиндаги унлига.
С) 5-бўғиндаги унлига.
D) 6-бўғиндаги унлига.
Е) Охирги бўғиндаги унлига.

5. Қайси қатордаги сўзда жарангли товушлар мавжуд?
А) соат;
В) почта;
С) шоҳ;
D) дўлана;
Е) шафақ.

6. Хато ёзилган сўзлар қаторини топинг.
А) ҳўқиқ, муҳум, мушкил.
В) маддоҳ, мажҳуллик, мазах қилмоқ.
С) соттирмоқ, тахаллус, югурувчи.
D) мутолаа, муфассал, шукуҳли.
Е) шуурли, гуруҳ, баттол.

7. Бош ҳарфларни ишлатиш қоидалари тилшуносликнинг қайси бўлимида ўрганилади?
А) Морфологияда.
В) Синтаксисда.
С) Фонетикада.
D) Орфографияда.
Е) Орфоэпияда.

8. Қайси қатордаги жараён четдан сўз ўзлаштириш ҳисобланмайди?
А) Ўзбек тилига форс-тожик тилларидан сўз олиш.
В) Араб тилидан сўз ўзлаштириш.
С) Турли шевалардан сўз ўзлаштириш.
D) Рус тилидан сўз олиш.
Е) Байналмилал (интернационал) сўзларни ўзлаштириш.

9. Ўткир зеҳнли; ўткир болта; ўткир ҳидли каби бирикмалардаги ўткир сўзи маъносига кўра қандай сўз?
А) Омоним.
В) Синоним.
С) Антоним.
D) Бир маъноли сўз.
Е) Кўп маъноли сўз.

10. Шевага хос сўзлар ушбу услубларнинг қайси бирида ишлатилиши мумкин?
1. Сўзлашув услуби.
2. Илмий услуб.
3. Бадиий услуб.
4. Расмий услуб.
А) 1 ва 2 да.
В) 3 ва 4 да.
С) 1 ва 3 да.
D) 1,3 ва 4 да.
Е) фақат 1 да.

11. Қуйидаги уч фикрдан қайси бири тўғри?
1. Бир неча сўз туркумига оид сўзлар ўзаро синоним бўла олади.
2. Бир неча сўз туркумига оид сўзлар ўзаро антоним бўла олади.
3. Бир неча сўз туркумига оид сўзлар ўзаро омоним бўла олади.
А) 1.
В) 2.
С) 3.
D) 1 ва 2.
Е) 2 ва 3.

12. Қайси қатордаги тургун ибора (фразеологизм) «чидамоқ» сўзига синоним бўлади?
А) дўпписини осмонга отмоқ;
В) тишини тишига қўймоқ;
С) бармоғини тишламоқ;
D) бошида ёнғоқ чақмоқ;
Е) бошига етмоқ.

13. Қайси қатордаги эга сўзи термин ҳисобланади?
А) Бу янгилик фанда жуда катта аҳамиятга эга.
В) Ош эгаси билан ширин.
С) Эшакка мугуз битса, эгасини сузади.
D) Олий маълумотга эга бўлмоқ.
Е) Гапда эга кесимдан аввал жойлашади.

14. Қайси сўзлар морфема (маъноли қисм)ларга ажралмайди?
А) ўрим, терим.
В) чўкма, уюшма.
С) кўрпа, кўмир.
D) унум, бичиқчи.
Е) тўшак, элак.

15. Қайси қаторда фақат ясама сўзлар берилган?
А) гулдон, бўлим, безак.
В) болаларни, кўкиш, саройдан.
С) тоғлик, китобча, ўқитиб.
D) белгиз, белгилар, асосий.
Е) дўппили, мутахассисларга.

16. Сўз ясалиш ҳодисаси қайси сўз туркумларига хос?
А) Барча сўз туркумларига хос.
В) Мустақил сўз туркумларига хос.
С) Фақат от ва феъл туркумларига хос.
D) От, сифат, олмош, сон туркумларига хос.
Е) От, феъл, сифат, равиш туркумларига хос.

17. Қайси қатордаги сўз жамловчи отларга мансуб эмас?
А) халқ
В) кўпчилик
С) армия
D) дарахт
Е) гуруҳ.

18. Кўплик маъноси морфологик йўл билан ифодаланган қаторни белгиланг.
А) ўнта китоб
В) даста-даста гул
С) тўда
D) анча қалам
Е) уйлар.

19. Чорибой ўлгудай зиқна, хасис одам эди.
Ушбу гапдаги сифатнинг даражаси қандай?
А) Оддий даража.
В) Озайтирма даража.
С) Орттирма даража.
D) Даража ифодаланмаган.
Е) Даражаси номаълум.

20. От туркумига хос бўлган эгалик ва келишик қўшимчаларини қайси сўз туркуми олиши мумкин?
А) Сифат.
В) Сон.
С) Олмош.
D) Равиш.
Е) Феъл.

21. Ҳисоб сўзлар қўлланган гап қайси қаторда берилган?
А) Икки дўст суҳбатлашиб ўтиришарди.
В) Топган бир даста гул, топмаган бир боғ пиёз.
С) Танклар жангини Аҳмаджон биринчи кўриши эди.
D) Ярим-ёрти ишлар бизга ёқмайди.
Е) Шаҳримизда унлаб театрлар, юзлаб кинотеатрлар бор.

22. Жавобларнинг қайси бирида каср сонлар мавжуд?
А) У учаласига роса синчиклаб тикилди.
В) Бешовлон бирдан хахолаб юбордик.
С) Ёнига яримта нонни тиқиб, йўлга отланди.
D) Шу ерда ун беш минут турамиз.
Е) Нималар ўйлаётгани иккаласига ҳам аён.

23. Кўчамизда қандайдир нотаниш овозлар эшитилди.
Ушбу гапда олмошнинг қайси тури қўлланган?
А) Сўроқ олмоши.
В) Бўлишсизлик олмоши.
С) Гумон олмоши.
D) Кўрсатиш олмоши.
Е) Белгилаш олмоши.

24. Қайси гапда биринчи шахс маъноси ифодаланган?
А) Нима хоҳласалар ҳаммаси бор.
В) Кулмасинлар, бой афанди.
С) Иш шундай кўпайдики, овқатни ҳам кўчаларда юриб ейсан киши.
D) Муваффақиятларини кўриб, одам қувонади.
Е) Камина айтди, қўйди.

25. Феълнинг хосланган шакллари қайси сўз туркумлари вазифасида қўлланиш учун хосланган?
А) От, сифат, олмош.
В) От, сон, олмош.
С) От, равиш, сон.
D) От, олмош, равиш.
Е) От, сифат, равиш.

26. Улар ҳозир кетишди.
Ушбу гапда феълнинг хосланган (функционал) шаклларидан қайси бири қўлланган?
А) Ҳаракат номи.
В) Сифатдош.
С) Равишдош.
D) Кўмакчи (ёрдамчи) феъл.
Е) Феълнинг хосланган шакллари қўлланилмаган.

27. Қайси қатордаги гапда мажҳул нисбат шаклидаги феъл иштирок этмаган?
А) Ерларга дон сепилди.
В) Имтиҳонларга яхши тайёргарлик кўрилди.
С) Рустам шахмат тўгарагига ёзилди.
D) Барча маҳаллаларда сумалаклар пиширилди.
Е) Жавобларнинг ҳаммасида феъллар мажҳул нисбат шаклида қўлланган.

28. Орттирма нисбат шаклидаги феъларни ҳосил қилувчи қўшимчаларни белгиланг.
А) –дир, –гиз, –т.
В) – л, –ил.
С) –н, –ин.
D) –ш, – иш.
Е) –нинг, –да.

29. Интизомсиз киши ҳеч қаерда муваффақиятга эриша олмайди.
Ушбу гапда равишларнинг маъно жиҳатидан қайси тури мавжуд?
А) Урин равиши.
В) Пайт равиши.
С) Даража-миқдор равиши.
D) Ҳолат равиши.
Е) Берилган гапда равиш қўлланмаган.

30. Қайси қатордаги равишларга сўз ўзгартувчи қўшимчалар қўшилган?
А) бирдан, бирга.
В) авваллари, илгарилари.
С) ёнламасига, қаторасига.
D) А ва С қаторларда.
Е) сўз ўзгартувчи қўшимчалар қўшилмаган.

31. Бу мавзу устида одамлар бир-бирлари билан қизиқиб музокара қилдилар.
Ушбу гапда қўлланилган кўмакчилар қайси қаторда берилган?
А) кўмакчилар қўлланмаган.
В) қизиқиб, билан, қилдилар.
С) бу, билан.
D) бидан.
Е) устида, билан.

32. Қайси қатордаги боғловчилар тенг боғловчиларга мансуб эмас?
А) ва, ҳам.
В) бироқ, лекин.
С) ё, ёки.
D) чунки, шунинг учун.
Е) ҳамда, аммо.

33. Қайси қатордаги гапда юклама ишлатилмаган?
А) Бир қиссаким, бунинг сўнгида севишганлар топишгусидир.
В) Салим фақат ўқийди.
С) Ҳар куни, кеч бўлдими, она-бола сизларни йўқлаймиз.
D) Мен далада ишлашим керакмишми?
Е) Электр кўзгагина эмас, қўлга ҳам ёрдам берсин.

34. Сўзловчиларнинг англатилаётган фикрга муносабатани ифодаловчи сўзлар қандай номланади?
А) ундов сўзлар
В) тақлид сўзлар
С) модал сўзлар
D) юкламалар
Е) кўмакчилар.

35. Қандай сўзларнинг пайдо бўлиши тилда салбий ҳодиса ҳисобланади?
А) Атама (термин)лар
В) шева сўзлари
С) кўп маъноли сўзлар
D) жаргонлар
Е) омонимлар.

36. Сўз бирикмалари тилшуносликнинг қайси бўлимида ўрганилади?
А) морфологияда
В) синтаксисда
С) лексикологияда
D) услубшуносликда
Е) фонетикада.

37. Берилган мисоллардан равишли бирикмани аниқланг.
А) Шух бола.
В) Секин гапирмоқ.
С) Санъат ҳақида суҳбат.
D) Менда кўп.
Е) Вазифани бажариб.

38. Қуйидаги мисоллардан қайси бири риторик сўроқ гап?
А) Уткир Ҳошимов асарларини ўқиганмисиз?
В) Сизни қандай масалалар қизиқтиради?
С) Инсон қила олмайдиган иш борми?
D) Шахмат мусобақасига қатнашдингми?
Е) Бу бино қачон қурилган?

39. Эга отлашган сўз билан ифодаланган гапни топинг.
А) Яхши яхшининг қадрига етар.
В) Югуриш фойдалидир.
С) Ёқимли шабада эсмоқда.
D) Боғда булбул сайраяпти.
Е) Табассум тошни эритар.

40. Боғлама иштирок этган гапни топинг.
А) Туман тарқала бошлади.
В) Муқаддас ҳикояни ўқиб чиқди.
С) Болалар арча ёнида тўхтадилар.
D) Ҳамманинг эътибори сизда.
Е) Меҳнат қанчалик қийин бўлса, самараси шунчалик ширин бўлади.

41. Қуйидаги мисолда қайси гап бўлаги ибора билан ифодаланган?
Минг хил масала билан бош қотиришга тўғри келади.
А) Аниқловчи.
В) Тўлдирувчи.
С) Кесим .
D) Эга.
Е) Ҳол.

42. Мисоллардан равиш ҳолили гапни топинг.
А) Оз сўзла, кўп тингла.
В) У келганидан хурсанд бўлди.
С) Онам бирдан кулиб юборди.
D) Давра ўртасида Алпомишнинг чинордек баланд гавдаси пайдо бўлди.
Е) Сизни кўргани келдик.

43. Қайси мисолда гап бўлакларининг одатдаги тартиби ўзгарган.
А) Каналларда зилол сувлар чайқалиб ўйнар.
В) Деразадан илиқ шабада гир-гир киради.
С) Тонгги уйқу ризқни қисқартиради.
D) Яхшиликни ният қилсин ҳар одам!
Е) Одам қўли чўлни бўстон қилади.

44. Бошқарув йўли билан бириккан сўз бирикмаси қайси қаторда берилган?
А) Навбатчининг вазифаси.
В) Интизом ҳақида суҳбатлашиш.
С) Гўзал табиат.
D) Пўлат сандиқ.
Е) Мактаб ҳовлиси.

45. Ҳол уюшиб келган гапни топинг.
А) Замиранинг баланд, аммо майин овози бор эди.
В) Турғун дам қизариб, дам оқарди.
С) Гўзаллик ва яхшилик ҳамиша сиз билан бирга бўлсин.
D) Одам бахт учун яшайди, курашади ва ижод қилади.
Е) У майда-чуйда ишларни ҳам аниқ ва пухта бажararди.

46. Уюшмаган аниқловчилар қатнашган гапни топинг.
А) Уктам камтарин ва талабчан раҳбар эди.
В) Машинистка тез ва бехато ёзади.
С) Ям-яшил ўтлоқ оқ, сариқ, қизил гулларга бой эди.
D) Ҳусайн Бойқаро катта ҳарбий кенгаш чақирди.
Е) Тоғ этакларидан нафис гулларнинг, хушбўй гиёҳларнинг ҳидлари анқийди.

47. Умумлаштирувчи сўз қатнашган гапни топинг.
А) Ўзбекистоннинг ёзи иссиқ, қиши совуқ.
В) Саёҳатчилар кўп шаҳар ва қишлоқларда бўлишди.
С) Боғда етилган олма, анор, узумлар — ҳаммасидан олдик.
D) Чимен қишлоғининг тиниқ сувлари, салқин боғлари, ҳосилдор ерлари киши эътиборини ўзига жалб қилади.
Е) Далаларда иш қайнайди: кимлар пахта теради, кимлар беда ўради, кимлар шудгор қилади.

48. Ажратилган аниқловчи иштирок этган гапни топинг.
А) Кўкда, етти қароқчи тагида, ярим ҳилол ярқираб турарди.
В) Байроқ, ҳаво ранг, магрур ҳилпираб турарди.
С) Мен синглимга, яъни Нодирага, хат ёздим.
D) Насиҳатимни, отангнинг сўзини, эсингда тут.
Е) Менинг туғилган йилим—шу, 1975 йил.

49. Ундалмали гапни топинг.
А) О, нақадар шўх ва қувноқ эдик!
В) Собир акам қаёққа кетди?
С) Дўстлар, яхшиларни авайлаб сақланг!
D) Сиз бу гаплардан бехабарсиз, албатта.
Е) Ҳуллас, менинг ёш дўстларимга кўп иш қилишга тўғри келади.

50. Келтирилган мисол бир бош бўлакли гапнинг қайси турига мансуб?
Ҳасад қилма, ҳавас қил.
А) Шахси маълум гап.
В) Шахси номаълум гап.
С) Шахси умумлашган гап.
D) Шахси топилмас гап.
Е) Атов гап.

51. Мисолларнинг қайси бирида шахси топилмас гап берилган?
А) Бемаъни ҳазилдан сақланинг.
В) Сиздан хат-хабар кутаман.
С) Кўзни гавҳарга қиёс қиладилар.
D) Одамларни фақат амалий иш билан ишонтириш мумкин.
Е) Эрта баҳор. Дарахтлар уйғона бошлаган.

52. Иккинчи гап — тўлиқсиз гапда қайси гап бўлаги туширилган?
— Кутубхонага бордингми?
— Бордим.
А) Эга.
В) Кесим.
С) Тўлдирувчи.
D) Аниқловчи.
Е) Ҳол.

53. Мисолларнинг қайси бири ўзлаштирма гап?
А) У шундай деди: «Дўстликнинг энг улуғ шарти сир сақламоқдир».
В) Абдулла Қодирийнинг фикрича, инсон характери ишда ва сўзда намоён бўлади.
С) Шу масала бўйича ўз фикримни айтдим.
D) Саида ҳозир бориб, дам олмоқчи эканини айтди.
Е) Бу бола, мен ўйлайманки, сизга ёлғон гапирмайди.

54. Айирув боғловчили боғланган қўшма гапни аниқланг.
А) У кўп ўтмай ё муҳандис, ё ўқитувчи бўлади.
В) Йўқолган моддий бойликнинг ўрнини тўлдириш мумкин, лекин маънавий бойликдан жудо бўлиши — катта фожиа.
С) Одам фақат билмаган нарсасидан қўрқади, билим эса ҳар қандай қўрқувни енгади.
D) Баъзан ҳаво жуда исиб кетади, баъзан оромбахш шабада эсади.
Е) Яхшининг ёмон бўлиши осон, ёмоннинг яхши бўлиши қийин.

55. Мисолларнинг қайси бири тўлдирувчи эргаш гапли қўшма гап?
А) Ҳамма гап шундаки, осонлик билан эришилган бахт беқадр бўлади.
В) Мақсад аниқ бўлмаса, ҳеч бир ишни кўнгилдагидек бажариб бўлмайди.
С) Дўст шундай кишики, мен у билан самимий бўла оламан.
D) Тарих шуни кўрсатадики, истиқлолнинг қадри доимо баланд бўлган.
Е) Инсон нимага эришолмаса, ўша азиз туюлади.

56. Берилган мисол эргашган қўшма гапнинг қайси турига мансуб?
Ўзгалар юзимга боқса ҳам ҳайрон,
Фақат сен томоша қилма ҳолимни.
А) Эга эргаш гапли қўшма гап.
В) Шарт эргаш гапли қўшма гап.
С) Тўлдирувчи эргаш гапли қўшма гап.
D) Тўсиқсиз эргаш гапли қўшма гап.
Е) Мақсад эргаш гапли қўшма гап.

57. Жавобларнинг қайси бирида равиш эргаш гапли қўшма гап берилган?
А) Водийларни яёв кезганда, бир ажиб ҳис бор эди менда.
В) Тўғри маслаҳат шуки, ҳеч бир ишни эртага қўйма.
С) Юлдузлар битта-битта сўниб, уфқ оқара бошлади.
D) Барглар шу қадар тиниқ эдики, гўё ҳозиргина ёмғир ювиб ўтгандай.
Е) Шундай яшаш керакки, меҳнат ҳаёт заруратига айлансин.

58. Қуйидаги гап эргашган қўшма гапнинг қайси турига мансуб?
Ким меҳнатни севса, унинг қадри баланд бўлади.
А) Эга эргаш гапли қўшма гап.
В) Шарт эргаш гапли қўшма гап.
С) Аниқловчи эргаш гапли қўшма гап.
D) Сабаб эргаш гапли қўшма гап.
Е) Тўлдирувчи эргаш гапли қўшма гап.

59. Кетма-кет эргашишли бир неча эргаш гапли қўшма гапни топинг.
А) Сув узгарса, жой узгарса, узгаради одам ҳам.
В) Ҳовлига сув сепилган, яшил сўрига кўрпачалар тўшалган, паркув ёстиқлар бурчаги билан тикка қилиб қўйилган.
С) Одамлар билан шундай яшагинки, дўстларинг душман бўлмасин, душманларинг дўстга айлансин.
D) Автобус силжиб, эшиклар ёпилгач, Фотима болани деразадан Зуҳрага узатмоқчи бўлди.
Е) Ташқари ҳали ёруғ бўлса-да, эшик ёпилгани учун, деразасиз ҳужра қоп-қоронги бўлди.

60. Қуйидаги тўртлик қайси шоир қаламига мансуб?
Оқил эрсанг ғаribларнинг
кўнглин овла,.
Мустафодек элни кезиб
етим ковла.
Дунёпараст ножинслардан
бўюн товла,
Бўгон товлаб дарё бўлиб
тошдим мано.
А) Аҳмад Югнакий.
В) Аҳмад Яссавий.
С) Юсуф Хос Ҳожиб.
D) Суфи Оллоёр.
Е) Хазиний.

61. Навоийнинг «Ҳазойин ул-маоний» номли мажмуасига қайси девонлар киради?
А) «Ғаройибус-сиғар», «Наводируш-шабоб», «Бадойиул-бидоя», «Наводирун-ниҳоя».
В) «Ғаройибус-сиғар», «Наводируш-шабоб», «Бадойиул-васат», «Фавойидул-кибар».
С) «Ғаройибус-сиғар», «Наводируш-шабоб», «Бадойиул-васат», «Девони Навоий».
D) «Ғаройибус-сиғар», «Наводируш-шабоб», «Бадойиул-бидоя», «Наводирун-ниҳоя».
Е) «Ғаройибус-сиғар», «Наводируш-шабоб», «Мунисул-ушшоқ», «Девони Фоний».

62. Қофия деб нимага айтилади?
А) Мисра охирида радифдан олдин келган оҳангдош сўзга айтилади.
В) Мисра охиридаги сўзга айтилади.
С) Мисра бошида келган сўзлар йиғиндисига айтилади.
D) Мисра ўртасида келган сўзларга айтилади.
Е) Бир хил товуш билан якунланган сўзга қофия дейилади.

63. Навоий «Хамса»сига кирувчи достонлар жавобларнинг қайси бирида тўлиқ берилган?
А) «Ҳайратул-аброр», «Фарҳод ва Ширин», «Лайли ва Мажнун», «Сабъаи сайёр», «Садди Искандарий».
В) «Ҳайратул-аброр», «Хисрав ва Ширин», «Лайли ва Мажнун», «Ҳафт пайкар», «Искандарнома».
С) «Ҳайратул-аброр», «Фарҳод ва Ширин», «Лисонут-тайр», «Лайли ва Мажнун», «Ойнаи Искандарий».
D) «Ҳайратул-аброр», «Фарҳод ва Ширин», «Лайли ва Мажнун», «Лисонут-тайр», «Искандарнома».
Е) «Ҳайратул-аброр», «Фарҳод ва Ширин», «Юсуф ва Зулайҳо», «Лайли ва Мажнун», «Садди Искандарий».

64. «Фарҳод ва Ширин» достонининг етакчи ижобий қаҳрамонлари жавобларнинг қайси бирида тўлиқ берилган?
А) Фарҳод, Ширин, Искандар, Ёсуман, Баҳром, Дилором.
В) Фарҳод, Ширин, Меҳинбону, Шопур, Хоқон, Суқрот.
С) Фарҳод, Хисрав, Ширин, Шеруя, Ёсуман, Меҳинбону.
D) Ширин, Хисрав, Фарҳод, Қўъран, Шеруя, Ёсуман.
Е) Меҳинбону, Ширин, Шеруя, Фарҳод, Хоқон, Хисрав.

65. Ўртадим олам элини, узни ҳам, қуш тилидин ўзга қилмай сўзни ҳам.
Бу шеърий парча Навоийнинг қайси асарига мансуб?
А) «Мантиқут-тайр».
В) «Сабъаи сайёр».
С) «Лисонут-тайр».
D) «Ҳилолия».
Е) «Садди Искандарий».

66. «Шайбонийнома» муаллифи ким?
А) Заҳириддин Бобур.
В) Мажлисий.
С) Алишер Навоий.
D) Муҳаммад Огаҳий.
Е) Муҳаммад Солиҳ.

67. Фасли навбаҳор ўлди,
кетибон...,
Дўстлар, ғаниматдур,
сайр этинг....
Юқорида келтирилган байтдаги кўп нуқталар ўрнига қайси сўзлар қўйилса аслига тўғри бўлади?
А) найсонлар, сарсонлар.
В) биёбонлар, хиёбонлар.
С) ёронлар, суронлар.
D) зимистонлар, гулистонлар.
Е) паришонлар, чилистонлар.

68. «Падаркуш» адабий турнинг қайси жанрига мансуб?
А) Эпик турнинг ҳикоя жанрига.
В) Лиро-эпик турнинг достон жанрига.
С) Драматик турнинг фожиа жанрига.
D) Лирик турнинг масал жанрига.
Е) Драматик турнинг комедия жанрига.

69. Абдулла Авлоний қачон ва қаерда туғилган?
А) 1878 йил Самарқандда.
В) 1879 йил Қўқонда.
С) 1878 йил Тошкентда.
D) 1877 йил Тошкентда.
Е) 1876 йил Қўқонда.

70. Адабий ижоднинг табиати ва унинг тараққиётига хос энг умумий қонуниятлар адабиётшуносликнинг қайси қисмида ўрганилади?
А) Адабиёт назариясида.
В) Адабиёт тарихида.
С) Адабий танқидда.
D) Адабий турлар назариясида.
Е) Қиёсий адабиётшуносликда.

71. Ҳамзанинг насрий асарларини биласизми?
А) «Жувонбоз», «Турмуш аччиқлари».
В) «Янги саодат ёхуд миллий роман», «Учрашув».
С) «Бефарзанд Очилдибой», «Учрашув».
D) «Янги саодат ёхуд миллий роман», «Зиндон».
Е) «Жувонбоз», «Доктор Муҳаммадёр».

72. «Тобутдан товуш» драматик турнинг қайси жанрига мансуб?
А) Сатирик комедия.
В) Юмористик комедия.
С) Драма.
D) Мелодрама.
Е) Музикали драма.

73. Чўлпоннинг қандай саҳна асарларини биласиз?
А) «Пинак», «Биз ва Сиз», «Уртоқ Қаршибоев».
В) «Туй», «Аҳмоқ», «Жувонмарг», «Або Муслим».
С) «Ёрқиной», «Ҳужум», «Уртоқ Қаршибоев», «Замона хотуни».
D) «Муштумзўр», «Уртоқ Қаршибоев», «Або Муслим», «Рустам».
Е) «Ёрқиной», «Рустам», «Бегижон», «Ҳужум».

74. Ғ. Ғулом қачон ва қайси асари учун Давлат мукофоти билан тақдирланган?
А) 1945 йилда «Сарҳисоб» тўплами учун.
В) 1947 йилда «Ленин ва Шарқ» тўплами учун.
С) 1948 йилда «Танланган асарлар»и учун.
D) 1949 йилда «Халқлар отасига» китоби учун.
Е) 1946 йилда «Мен Шарқдан келаётирман» тўплами учун.

75. О. Ёқубовнинг илк қиссасини биласизми?
А) «Муқаддас».
В) «Матлуба».
С) «Тенгдошларим».
D) «Ота изидан».
Е) «Излайман».

76.Чингиз Айтматовнинг романлари жавобларнинг қайси биридан ўрин олган?
А) «Алвидо, Гулсари», «Оқ кема».
В) «Синган қилич», «Кунда».
С) «Утрор», «Қиёмат».
D) «Кунда», «Асрга татигулик кун».
Е) «Сарви қомат дилбарим», «Жамила».

77. Қайси асарда масал ичида масал киритилган?
А) «Саёҳатнома».
В) «Зафарнома».
С) «Зарбулмасал».
D) «Қиссаси Рабғузий».
Е) «Бадойи ул-вақое».

78. Узбекистоннинг янги мадҳияси муаллифи жавобларнинг қайси бирида берилган?
А) Э. Воҳидов.
В) М. Юсуф.
С) М. Мирзаев.
D) А. Орипов.
Е) Ж. Камол.

79. Драматик жанрларнинг қайси бири фожиавийлик асосига қурилади?
А) Трагедия.
В) Комедия.
С) Фарс.
D) Драма.
Е) Трагикомедия.

80. Қайси жавобда Алишер Навоий яратган лиро-эпик асарларгина кўрсатилган?
А) «Ҳайратул-аброр»,
«Ҳазойинул-маоний».
В) «Фарҳод ва Ширин»,
«Муҳокаматул-лугатайн».
С) «Лайли ва Мажнун»,
«Маҳбубул-қулуб».
D) «Сабъаи сайёр»,
«Мезонул-авзон».
Е) «Садди Искандарий»,
«Лисонут-тайр».

81. Қуйидаги жанрлардан қайси бири бошқотирмалик хусусиятига эга?
А) Қасида.
В) Туюқ.
С) Қитъа.
D) Чистон.
Е) Фард.

82. Қайси шеърий вазн бўғинлар сонининг тенглигигагина эмас, балки уларнинг чўзиқ-қисқалига ҳам асосланади?
А) Бармоқ вазни.
В) Аруз вазни.
С) Эркин вазн.
D) Сарбаст вазни.
Е) Шеърий вазнларнинг барчаси.

83. Ҳ. Олимжон қаламига мансуб «Тоғдай оғир қулайди, Қуш каби енгил тан» мисраларида қайси бадиий тасвир воситаси қўлланган?
А) Сифатлаш.
В) Ўхшатиш.
С) Жонлантириш.
D) Муболаға.
Е) Истиора.

84. Қайси адабий ёдгорликда кўплаб мақол ва маталлар учрайди?
А) «Девону луғатит-турк».
В) «Қутадғу билиг».
С) «Ҳибатул-ҳақойиқ».
D) «Девони ҳикмат».
Е) «Муҳаббатнома».

85. Она мавзуси қуйидаги шоирлардан қайси бирининг ижодида салмоқли ўрин тутади?
А) Ғ. Ғулом.
В) Ҳ. Олимжон.
С) Зулфия.
D) Э. Воҳидов.
Е) А. Орипов.

86. Алишер Навоий ва Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг аруз вазнига бағишланган асарлари қайси қаторда тилга олинган?
А) «Муҳокаматул-лугатайн»,
«Мубаййин».
В) «Мезонул-авзон»,
«Мухтасар».
С) «Мажолисун-нафоис»,
«Мажмуаи-шоирон».
D) «Муншаот»,
«Рисолаи-муаммо».
Е) «Бадоеъул вақоеъ»,
«Макоримул ахлоқ».

87. Эй юзи гул нигоримиз,
қилма жафо, жиги-жиги.
Севги гулъузоримиз,
қилма жафо, жиги-жиги.
Парда жамолдин олиб,
фитна сипоҳи кўзголиб.
Чиқма жаҳонга ўт солиб,
қоши қаро, жиги-жиги.
Ушбу шеърий парчадаги ички қофияларни топинг.
А) Нигоримиз, гулъузоримиз.
В) Жафо, қаро.
С) Олиб, кўзголиб, ўт солиб.
D) Жиги-жиги.
Е) Нигор, гулъузор, жамол, жаҳон.

88. Ўзбек жадидчилик ҳаракатининг етакчиси.
А) Абдулла Авлоний.
В) Маҳмудхожа Беҳбудий.
С) Мунаввар Қори.
D) Аҳмад Дониш.
Е) Абдурауф Фитрат.

89. А. Қаҳҳор қиссалари қайси жавобда берилганлигини аниқланг.
А) «Синчалак», «Муҳаббат», «Утмишдан эртаклар».
В) «Муҳаббат», «Ёлғор», «Матлуба».
С) «Қанот жуфт бўлади», «Чўл ҳавоси», «Елвизак».
D) «Ўтмишдан эртаклар», «Қадрим», «Мерос».
Е) «Матлуба», «Алишернинг болалиги».

90. П. Қодировнинг илк романи қачон ва қайси ном остида нашр этилган?
А) 1956 йилда «Қўшчинор» номи билан.
В) 1957 йилда «Қора кўзлар» номи билан.
С) 1958 йилда «Уч илдиз» номи билан.
D) 1959 йилда «Олмос камар» номи билан.
Е) 1960 йилда «Яшил бойлик» номи билан.

РУС ТИЛИ (иккинчи тил)

Ўзбекистон Республикаси Олий ўқув юртларига кирувчилар учун тест саволлари

1. Определите количество звуков и букв в слове «делегация».

A) 11, 10
B) 9, 9
C) 9, 8
D) 10, 9
E) 10, 10

2. Какой способ образования новых слов использован в данном случае:

удача-неудача; вкус-привкус; мощный-сверхмощный?

A) Переход слов из одной части речи в другую.
B) Бессуфиксный способ.
C) Приставочный способ.
D) Суффиксальный способ.
E) Сложение.

3. В каком предложении подчеркнутое слово употреблено в прямом (основном) значении?

A) Падая с вершины,
Побежденная вода,
Быстро двигала машины,
И толкала поезда.
B) Двигать батальон в атаку.
C) Двигать мебель.
D) Были гениальные люди, которые не пользуясь этими правами, двигали вперёд человечество.
E) Вадим Петрович мечтал один на площадке, сердито бормоча и двигая бровями.

4. Укажите предложение с антонимами.

A) Дождь воздух прохладил;
природа оживилась, и зелень вся как будто обновилась.
B) Перемигиваясь, вспыхивали и затухали ракеты на разных концах дуги.
C) Издалека были слышны звуки сердечной, задушевной песни.
D) Красота этой воды, этих гор и этого неба буквально ослепила и поразила меня.
E) Он знает, как я обидел его друга; пусть же узнает, как Сильвио мне отомстил.

5. Укажите предложение с синонимами.

A) Сначала из-за перевала вылетела собачья упряжка с гружеными санями, а за нею следом пронеслись быстроходные лыжники.
B) Вещь хороша, когда новая, а друг — когда старый.
C) Я люблю идти по холмам, то спускаясь в ложбину, то поднимаясь по размашистому склону.
D) Ушел август — пришел сентябрь, и небо выцветает, опускается...
E) Не хвались началом, хвались концом.

6. Укажите профессиональные слова (касбкор — сўзлар).

A) Кочет, курень, гутарить.
B) Микстура, терапия, диагноз.
C) Музыка, учебник, комната.
D) Мотель, джем, кафе.
E) Конка, городовой, дворецкий.

7. Укажите ряд, где имеются ошибки.

A) Решенный, вылечу, цирк, справа, издалека.
B) Ложка, расти, темно-зеленый, кое-как, шепот, справа.
C) В верху (дома), на опушке, видит, преотличный, слагать, акация.
D) Отрасль, коснуться (что сделать?), протерать, незная, задуматься (что сделать?), решаеться, искуствено.
E) Пятьдесят, деревянный, оловянный, колючий, красящий, приоткрыть.

8. Укажите фразеологизмы со значением времени.

A) Палец о палец не ударит; падать духом; принимать близко к сердцу.
B) С минуты на минуту; ни свет ни заря; сию минуту; с утра до вечера.
C) Видеть насквозь; выбиваться из сил; положа руку на сердце; сколько угодно.
D) И был таков; и след простыл; гора с плеч; как две капли воды.
E) Как рыба в воде; сбивать с толку; терять из виду; цены нет.

9. В какой строчке верно указаны знаменательные части речи?

A) Имя существительное, имя прилагательное, имя числительное, местоимение, частица.
B) Имя существительное, имя прилагательное, предлог, имя числительное, глагол, местоимение.
C) Имя существительное, имя прилагательно, имя числительное, глагол, местоимение, наречие.
D) Имя существительное, имя прилагательное, имя числительное, глагол, наречие, союз.
E) Имя существительное, имя прилагательное, глагол, предлог, наречие, местоимение.

10. Укажите существительные, которые имеют только форму множественного числа.

A) Виноград, миндаль, хлопок, урюк.
B) Вещь, знамя, край, республика.
C) Белизна, злоба, молодость, темнота.
D) Выборы, каникулы, сумерки, хлопоты.
E) Алюминий, молоко, пальто, чай.

11. Какой вопрос можно задать к подчеркнутому слову?

Перед художником была насквозь пронизанная солнечным светом березовая роща, какую он искал для картины.

A) чему?
B) кто ?
C) кого?
D) кому?
E) чего?

12. Дополните предложение, выбрав необходимую грамматическую форму имени существительного.

Современные ювелирные изделия узбекских (мастера) из благородных металлов, драгоценных и полудрагоценных (камни), пользуются большой популярностью как в нашей республике, так и за ее пределами.

A) Мастерами, камнях.
B) Мастерах, камнями.
C) Мастеров, камней.
D) Мастерам, камням.
E) Мастера, камни.

13. Выберите подходящий по смыслу предлог.

Навруз — это праздник, пришедший ... глубины веков, возрождающий и утверждающий общечеловеческие ценности.

A) от
B) через
C) к
D) из
E) с

14. Укажите качественные прилагательные.

A) Ташкентский, аграрный, весенний, утренний.
B) Веселый, крепкий, тяжелый, громкий.
C) Медный, каменный, пятилетний, приморский.
D) Медвежий, волчий, дядин, рыбачья.
E) Стальной, походный, зимний, вечерний.

15. Укажите окончание выделенного слова.

Нет красивее восточн... узора.

A) — ого
B) — ому
C) — ым
D) — ом
E)— ых

16. Выберите подходящий глагол в нужной форме.

В трудную минуту я всегда... с родителями.

A) советуюсь
B) интересоваться
C) признаваться
D) советовать
E)советоваться

17. Укажите время глаголов в данных предложениях:

Увидишь, что это за человек!
Ты сразу его полюбишь и подружишься с ним, голубчик!

A) Неопределенная форма глагола.
B) Прошедшее время.
C) Настоящее время.
D) Простое будущее время.
E)Сложное будущее время.

18. В каком из данных предложений употреблено наречие места?

A) Люди всегда мечтали о прекрасном и светлом будущем.
B) Скоро дорога разделилась надвое.
C) В комнате было уже почти темно.
D) Равшан нечаянно уронил чашку.
E) Дорога круто поворачивала влево.

19. Каким местоимением можно заменить подчеркнутое слово?

Первые приметы весны мы встречаем повсюду

A) он
B) она
C) ей
D) её
E) ею

20. Укажите нужную форму числительного.

Библиотека находится на ... этаже.

A) третьему
B) третий
C) третьим
D) третьем
E) третьего

21. Укажите придаточное предложение со значением причины.

A) Оттого, что земля размокла после дождя, идти по тропе было трудно.
B) Ташкурган нужно видеть, чтобы оценить его красоту, величие и строгость.
C) Каждый человек должен знать, что его здоровье, его долголетие во многом находится в его собственных руках.
D) Если ты сделал добро — скрой, если тебе сделали добро — расскажи.
E) Суток через пять-шесть при занятиях на тренажере вообще забываешь, где находишься.

22. Какой союз (или союзное слово) можно употребить для присоединения придаточного предложения к главному?

Деревья кругом, ... ни взглянешь, были все золотые или красные.

A) словно
B) который
C) куда
D) что
E) оттого что

23. Укажите предложение, в котором неверно поставлены знаки (знак) препинания.

A) За болотом, которое Мересьев переполз открывалась поляна.
B) Каков он, этот мир!
C) Труд— это благородный исцелитель от всех недугов.
D) Далеко слышны звуки, и отчетливо разносятся голоса, нарушая тишину.
E) На дне лесного ручья виден каждый камешек, каждая тонкая травинка.

24. В каком значении употреблено слово «время» в данном предложении?

Отдохнуть во время каникул.

A) Период, эпоха.
B) То, что измеряют секундами, минутами, часами; смена часов, дней, месяцев, лет.
C) Определенный момент.
D) Промежуток, в который происходит, совершается что-нибудь.
E) Пора дня, года.

25. Какое значение многозначного слова «развести» реализовано в данном предложении?

После чая пришли воспитатели, разделили всех новичков на два отделения и тотчас же развели их по классам.

A) Разжечь, растопить, довести до нужной степени.
B) Заняться выращиванием чего-либо.
C) Отвести, привести каждого на свое место.
D) Расторгнуть чей-либо брак.
E) Опустить в воду или в другую жидкость, заставить растворяться, образовать раствор.

26. Какое значение многозначного слова «майдаламоқ» реализовано в данном предложении?

Катта бирлашмаларни майдаламоқ.

A) Наливать или пить мелкими порциями, помалу.
B) Мельчить, крошить.
C) Разукрупнять.
D) Разменивать.
E) Моросить.

27. Какое слово является наиболее точным эквивалентом (тенг, тенгдош нарса, тўғри келадиган) при переводе глагола «кўтарилмоқ» на русский язык в данном предложении?

Меҳнат унумдорлиги анча кўтарилди.

A) Забываться.
B) Рассеиваться.
C) Исчезать.
D) Подниматься.
E) Повышаться.

28. Где не соблюдены языковые нормы?

A) Пять гектаров земли.
B) Пять пар носок.
C) Горячий кофе.
D) Пять пар сапог.
E) Пять помидоров.

29. Дополните предложение одним из данных ниже вариантов.

Мудрецы Востока говорят, что накрытый дастархан — венец труда, и по тому как дастархан выглядит...

A) хлеб и песня, и только они, делают человека вечным, а его жизнь счастливой...
B) вспоминая немудренную домотканную скатерть из грубой хлопчатки.
C) у которой всегда есть место другу с любого конца планеты.
D) Ташкент уже был известен как город мира и дружбы.
E) можно судить о характере человека, семьи, целого народа.

30. На какой вопрос можно ответить так?

Он и то и другое в одном лице — потому что, во-первых, всегда готов создать новую песню, во-вторых, потому что через его сердце идут к людям поэзия и музыка.

A) На что похожа песня бахши?
B) Популярен ли бахши в эпоху НТР?
C) Кто научил бахши?
D) Обычный ли человек бахши?
E) Кто он, бахши — поэт или музыкант?

31. Какой вопрос можно задать к данному предложению?

Юнус Раджаби — замечательный хранитель многовекового музыкального наследия народа: музыкант, певец, ученый, композитор, педагог, словом, необыкновенный человек.

A) Что способствует взаимопониманию и сближению культур народов Востока?
B) Что говорил Юнус Раджаби об узбекской музыкальной культуре?
C) Почему Юнуса Раджаби можно назвать исключительной личностью?
D) Кто был соратником Юнуса Раджаби?
E) Что собирал и сохранял известный композитор?

32. Какие стихотворения А. С. Пушкина посвящены теме поэта и поэзии?

A) «Брожу ли я вдоль улиц шумных», «К морю», «Бесы».
B) «Лициния», «Ты и вы», «Я вас любил».
C) «Пророк», «Эхо», «Я памятник себе воздвиг нерукотворный».
D) «Зимнее утро», «Осень», «Туча».
E) «Воспоминания», «Элегия», «Вновь я посетил...»

33. Каково идейное содержание повести А. С. Пушкина «Дубровский»?

A) История любви Владимира Дубровского.
B) История жизни Владимира Дубровского.
C) Защита человеческого достоинства, справедливости.
D) Показ жизни провинциального дворянства.
E) Показ тех, кого крепостное право сделало духовными рабами.

34. Кто из известных мастеров слова перевел повесть А. С. Пушкина «Капитанская дочка» на узбекский язык?

A) Шукрулло.
B) Айбек.
C) Гафур Гулям.
D) Абдулла Каххар.
E) Хамид Алимджан.

35. В чем идейный смысл стихотворения М. Ю. Лермонтова «Смерть поэта»?

A) Желание многому научиться у великого гения.
B) Трагическая судьба таланта в условиях царской России.
C) Глубокая печаль.
D) Сочувствие поэту.
E) Показ возвышенного образа поэта.

36. Какое произведение было названо современниками «обвинительным актом крепостничеству»?

A) «После бала».
B) «Железная дорога».
C) «Записки охотника».
D) «Человек в футляре».
E) «Капитанская дочка».

37. В каком из своих произведений Н. А. Некрасов, описывая отношение ко всему, что связано с его детством, юностью писал:

«Нет! В юности моей мятежной и суровой отрадного душе воспоминанья нет...»?

A) «Родина».
B) «Внимая ужасам войны».
C) «Железная дорога».
D) «Тройка».
E) «Школьник».

38. Можно ли Ивана Васильевича (героя рассказа Л. Н. Толстого «После бала») назвать активной личностью, борцом?

A) Нет, его интересуют только личные чувства, любовь к Вареньке.
B) Да, он — активная личность.
C) Да, он — борец со злом жизни.
D) Он — равнодушный человек.
E) Нет, но он понял, что для личного совершенствования необходимо изменить условия.

39. Кого из героев А. П. Чехова «действительность раздражала, пугала, держала в постоянной тревоге, и, быть может, чтобы оправдать эту свою робость, свое отвращение к настоящему, он всегда хвалил прошлое...»?

A) Доктора Старцева.
B) Надзирателя Очумелова.
C) Учителя Беликова.
D) Купца Пичугина.
E) Чиновника Червякова.

40. Назовите первую пьесу М. Горького.

A) «Достигаев и другие».
B) «Мещане».
C) «Враги».
D) «На дне».
E) «Егор Булычёв и другие».

41. Определите героя по отрывку произведения:

«Он любил людей и думал, что может быть, без него они погибнут. И вот его сердце вспыхнуло огнем желания спасти их, вывести на лёгкий путь, и тогда в его очах засверкали лучи могучего огня».

A) Николай Иванович.
B) Сокол.
C) Данко.
D) Павел Власов.
E) Сатин.

42. Укажите стихотворение В. В. Маяковского о значении поэта и поэзии, непреходящей ценности истинного искусства.

A) «Американцы удивляются», «Бруклинский мост».
B) «Товарищу Нетте-пароходу и человеку», «Письмо товарищу Кострову о сущности любви».
C) «Домой», «Юбилейное».
D) «Нашему юношеству», «Блэк анд уайт».
E) «Мюд», «Долг Украине».

43. Какое изобразительно-выразительное средство использовано в приведенном отрывке?

«Во глубине сибирских руд
Храните гордое терпенье...»

A) Сравнение.
B) Эпитет.
C) Олицетворение.
D) Метафора.
E) Гипербола.

44. Кто из русских поэтов весной 1921 года приехал в Туркестан, позже несколько месяцев жил и работал в Тбилиси и Баку, создал в результате этих поездок целый цикл восточных стихотворений?

A) А. Блок.
B) В. Маяковский.
C) Д. Бедный.
D) С. Есенин.
E) И. Бунин.

45. В каком из своих произведений М. Шолохов на примере жизни Андрея Соколова показывает трагизм судеб, искалеченных войной, красоту души воина и труженика?

A) «Наука ненависти».
B) «Тихий Дон».
C) «Судьба человека».
D) «Донские рассказы».
E) «Поднятая целина».

46. Кто из героев рассказа А. Фадеева «Молодая гвардия» мысленно обращался к матери с такими словами: «Мама, мама! Я помню руки твои с того мгновения, как я стал осознавать себя на свете»?

A) Володя Осьмухин.
B) Любовь Шевцова.
C) Олег Кошевой.
D) Сергей Тюленин.
E) Ваня Земнухов.

47. В каком произведении, повествующем об истории, быте и нравах народов Востока, представлен образ могущественного «Повелителя мира»?

A) Х. Гулям, «Ташкентцы».
B) Ч. Айтматов, «Плаха».
C) С. Бородин, «Звезды над Самаркандом».
D) Р. Гамзатов, «Люблю тебя, мой маленький народ».
E) К. Кулиев, «Старинная заповедь».

48. Какое из указанных произведений не принадлежит перу Ч. Айтматова?

A) «Живи и помни».
B) «Белый пароход».
C) «Плаха».
D) «И дольше века длится день».
E) «Материнское поле».

(Тест савол-жавобларини Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими вазирлиги, ТТМ ва «Маърифат» газетаси таҳририяти рухсатисиз чоп этиш ва тарқатиш мумкин эмас).

Беҳбудий таваллудининг 120 йиллиги

«ДУНЁДА ТУРМОҚ УЧУН ДУНЁВИЙ ФАН ВА ИЛМ ЛОЗИМДУР»

Улуғ маърифатпарвар, халқ равнақи учун умрини бахшида этган фидойи инсон Маҳмудхўжа Беҳбудий таваллудининг 120 йиллиги нишонланяпти. Унга бағишланган кўплаб мақолалар чоп этилди ва бу хайрли ишлар давом этмоқда. Бироқ Беҳбудий ижоди ва фаолиятининг ўрганилмаган янги қирралари ҳали кўп. Жумладан, унинг муҳаррирлик фаолияти кенг ёритилганича йўқ. Унинг беқиёс илмлар соҳиби эканлиги, қуйинчаклиги ва тиришқоқлиги матбуотдаги ишларида ҳам қўл келди. Бугун у нашр этган «Самарқанд» газетаси ва «Ойина» мажалласи ҳақида эшитмаган зиёли бўлмаса керак. Уша пайтда ҳам унинг нашрларини барча тараққийпарвар инсонлар — уламо ва муаллимлар билишган, ўқишган. Айниқса, жадид муаллимлар учун бу нашрларнинг аҳамияти катта бўлган.

«Самарқанд» газетасида кўпчилик фақат маърифий мақола ва хабарлар чоп этилган деб ўйлайди. Бироқ унда «Болқон маҳорабаси», «Хорижия хабарлари», «Дохилия хабарлари» каби қатор рукнлар мавжуд эдики, дейлик, «Хорижия хабарлари»да Америка, Оврупа, Осиё қитъаларидаги сиёсий-ижтимоий воқеа, ҳодиса, янгиликлар мунтазам бериб борилган. «Болқон маҳорабаси»да эса Болқон давлатларидаги низолар борасида ахборот бериб турилган. Бу хабарлар бевосита Туркистон тақдирига ёки Туркистон аҳволотига боғлиқ эди.

«Самарқанд»нинг асосий мавзуларидан яна бири маърифатдир. Зеро, маърифати, илм-фани, унутилган давлатнинг таназзули мўъаррар. Узоққа бормасдан, қўҳна Туркистоннинг ўтган асрда руслар томонидан босиб олинишидан аввалги маърифий аҳволни кўз олдингизга келтириб кўринг. Бу ҳақда Беҳбудий доим қуйинади. У ҳам ўтмишда Амир Темур, Улуғбек каби дунё таниган боболар ўтганлигини, илм-фансиз қолган, тўғрироғи, ота-боболари илм-фанини унутган насллар ва уларнинг тубанлашиши боисини дард билан тасвирлайди.

Илм-фанни унутиб, «бобом дунеда зўр бўлган», деб юраверишнинг натижасида Темур қуриб кетган қудратли давлатнинг ўзгалар томонидан бўлиб олинганлиги келажак авлодга сабоқ бўлиши лозим. Беҳбудий ўзининг ҳаётий хулосасини шундай сўзлар билан ифодалайди: «...дунёда турмоқ учун дунёвий фан ва илм лозимдур. Замона илми ва фанидан бебаҳра миллат бошқаларга поймол бўлур» («Эҳтиёжи миллат» «Самарқанд» газетаси, 1913 йил 26-сон).

Бу мисолимиз яна шуни ҳам таъкидлайдики, Маҳмудхўжа Беҳбудий ислом кишиси, яъни муфтий бўлса-да, ҳеч қачон илм-фанни, маърифатни инкор этган эмас. Бильакс ўзининг ҳар бир мақоласида, ўзи нашр этган «Самарқанд» газетаси ва «Ойина» мажалласининг ҳар бир сонида бу фикрларини кенг татбиқ қилган. «Илми замоний исломиятга зарар қилмоқ нари турсин, фойда этар». («Ёшларга мурожаат» мақоласи, «Ойина» журнали, 1914 йил, 21-сон).

Беҳбудий публицистикасини кузатарканмиз, унинг барча мақолаларида маърифатни кенг ейиш, халқнинг савиясини ошириш бош масала сифатида турганлигининг гувоҳи бўламиз.

«Самарқанд» газетасида Беҳбудий маърифий муаммо ва таклифларини асосан бош мақолаларида, «Дохилия хабарлари»да, шунингдек, Хўқанд, Тошканд, Наманган, Фарғона, Самарқанд вилояти, Бухоро амирлиги ва Хива хонлигидан келган хабарларга ажратилган саҳифасида берган.

Фурсатдан фойдаланиб, бир фикрни айтмоқчи эдик. Мустақилликка эришганимиздан сўнг айрим юртдошларимиз баъзи ўқувчиларнинг илм олишига иштиёқи йўқлиги ҳақида гапириб, мактабни ихтиёрий қилиб қўйиш керак деган фикрни илгари сура бошлади. Бироқ ҳукумат бундай қарорга келмади ва ўқитиш мажбурийлиги сақланиб қолди.

Нега бу фикрни айтяпмиз? Мактаб ихтиёрий бўлсин, деган кишилар ҳақдек кўринади, яъни улар бир томондан давлат маблағини асрашни, иккинчи томондан эса бола ишлаб, касб ўрганиб ота-онасига ёрдам беради, деб ўйлашади. Юзаки қараганда, давлат учун ҳам, ота-она учун ҳам яхши бўладигандек. Лекин улар айтмоқчи «ишлаб топиш, касб ўрганиш»да қандай касб назарда тутиляпти? Дейлик, йигитча чаласаводи билан қандай касбни ўрганиши мумкин? Деҳқончилик, чўпонликними? Биз бу юмуш соҳибларини камситмаган ҳолда, тараққий этган давлатлар аҳволотига эътиборингизни қаратмоқчи эдик. Дейлик, ҳозирда компютерлаштириш жуда ҳам шиддат билан давом этяпти. Бесаводлик Ўзбекистон тараққиётининг оёғига болта урувчи иллат бўлмайдими?

Маҳмудхўжа Беҳбудий аср бошида ёзган мақолаларидан худди шу маънони берувчи жиҳатларни кўрсатиш мумкин. Масалан, «Таҳсил ойи» номли бош мақоласида шундай фикрни айтади:

«Ҳамшаҳри яҳуд, армани, рус болалари оппоқ кийиниб қўлтуқтуқ китоб ила мактабларга кетар экан бизнинг болаларимиз на учун кир ва йиртиқ кийим, аёқ яланг бир ҳолда эшикба-эшик меҳнат ахтарар, инсон бу ҳолатга диққат ила боқса истиқболдин маъюс ўлур» («Самарқанд» газетаси, 1913 йил, 3 сентябр).

Демак, илмсизлик, маорифга эътиборсизлик «истиқболдин маъюс» этади Беҳбудийни. Илмсизлик оқибатида бошқа ривожланган миллатлар билан асло баробар бўлолмаймиз. Бу ҳақда Беҳбудий ёзади:

«...бир илмсизлик ила ушбу илм ва ҳунарлик замона аҳволига воқиф, замона ишига ошино рус, армани, яҳудий ҳамшаҳарлар ила маишати савдо ва тирикчилик, яъни мубориза ҳаётийя бобинда бу ҳолатимиз ила асло-асло баробар бўлолмаймиз, баробар бўлмоқ нари турсун ҳуддорлик қилолмаймиз» (Ўша манба).

Сабоқ олса арзийдиган танбеҳлар бор ушбу кўчирмада. Чунки ҳозир кўпчилик бола-чақасини ҳам савдога аралаштирянти. Мактабга эса бола номига боради ёки умуман бормайди. «Асосий мақсад пул топиш бўлгач, ўқиш нега керак», деб ўйлашади. Лекин улар шуғулланадиган савдо майда атторликдан бошқа нарса эмаслигини сезишмайди. Катта савдодан эса бунда нишон йўқ, чунки бозор иқтисодининг асосларини: маркетинг, аудиторлик, мененжерлик каби қирраларини билиш учун илм керак. Беҳбудийнинг мақоласига қайтамиз.

«Энди бизларга икки ишдан бири қолур, яъни ё алардан замонани илм, ҳунарларига ёпушмоқ ва ёинки борлиқ нимарсаларимизни ҳам қўлларимиздан бериб, тўй, маърака ва беҳудаликга сарф этуб хизматкор бўлмоқ» (Ўша манба).

Беҳбудий ҳунар деганда замонавий ҳунарларни назарда тутади. Ўзбекчиликда пулни йиғиб-териб тўйига сарф этиш эски замонлардан қолганлиги ҳам ушбу кўчирмадан аён бўлади. Асосий масала шундаки, агар илм билан шуғулланмаса эртага шу майда атторликдан нарига ўтолмай, йирик-йирик илмли жаҳоний савдогарлар олдида синиб қолишини ҳам айтади.

«Бир карра диққат ила шаҳарларга қаралсун, йигирма беш санадан бери мулкларимиз, нақадар савдо ва касбимиз бошқаларга ўтди. Улар биздан ўриб олмадилар, ўқиб олдилар. 25 сана сўнгра на бўлар? Мозий истиқболнинг тарозусидур, ҳар ким ўлчасунда билсун» (Ўша манба).

Ким илм ўрганса келажак ўшаники, ўқиганлар ўқимаганлардан ўриб олмайдилар, илм билан оладилар. Лекин биз бугун 80 йил аввал ота-боболаримиз йўл қўйган хатоликларни такрорламаслигимиз лозим. Ахир, Беҳбудий буларни таъкидлаб тарихдан тўғри хулоса олишга чақиради: «Мозий истиқболнинг тарозусидир, ҳар ким ўлчасинда билсун».

Беҳбудий газетага муаллиф жалб этиш учун ҳам катта ташвиқот ишлари олиб борган. Аввало газетанинг ҳар бир сонида «Миллат» сарлавҳасида мурожаатнома бериб боради.

«Исломийнинг саодати ва солиҳига мусулмонларни маданият ва фунун замонидан нафъиланмоқлари учун ёзилган маҳаллий туркий ва форсий тилларда мақола қабул» қилишини алоҳида таъкид билан газета номи ёнига ёзиб қўйган.

Беҳбудий газетага таниқли жадидлардан Мунаввар қори, Фитрат, Ҳожи Муъин Шукрулло, шоирлардан Ажзий, Камий ва яна кўпгина тараққийпарварларни жалб этган. Мунаввархон қорининг «Тошкандда мусулмон жамияти» номли мақоласи муҳим аҳамият касб этади. Мунаввархон қори бу мақоласида Тошкентда тузилган жамият ва унинг амалга оширган ибратли ишлари ҳақида тўлқинланиб ёзади. Зеро 1913 йил — мустамлака замонидаги қисувда тинч, маърифатли йўл билан ҳурриятга етишмоқ учун жамиятлар тузиб маърифатни ёйишга ҳаракат қилинаётган эди. Жамиятлар тузиб, яъни узаро бирлашиб кенг қўламда ишлар олиб бориш жадидчилик ҳаракатида янги кириб келаётган тадбир эди. Аввалги сондаги қисми қилинаётган ишларнинг ҳисоботига ўхшаса, бош мақола ўрнида қўйилган иккинчи бўлими ҳамма жадидларнинг шу йўлдан юришларига мўлжалланган ўзига хос ташвиқ эди.

Мунаввархон қорининг бу мақоласи анча пайтгача газетада аксадо бериб туради. Шунингдек, Маҳмудхўжа Беҳбудийнинг ўз мақолаларида ҳам бундай акс-садоларни кўришимиз мумкин.

«Самарқанд» газетаси Туркистоннинг барча вилоятларига, шунингдек, Россия мусулмонлари ичида ҳам тарқалган. Унга тараққийпарварлар, жумладан, Намангандан Дадамирзо қори, Қори Абдуллоҳ, Ҳожи Мирзо Барот, Бухородан Мирзо Лутфулло, Абдурауф Фитрат, Тошкентдан Мирзо Тулаган, Ҳужанддан Муҳаммад Саъид мақолалар ва хабарлар жўнатиб ўз ерларидаги янгилик ёки камчиликларни ёзиб турилган.

Газетанинг ўзига хос томонларидан бири газетага йўлланган хабар ва мақолаларнинг кўпчилигига «Идора» ёки «Самаранд» имзоси билан муҳарририят фикри билдирилганлигидир. Беҳбудий ўз фикрини айтиш билан биргаликда, янгича ҳаракат қилаётган кишиларга камтарона маслаҳатини газета орқали бериб боради.

Беҳбудий ҳар бир янгиликни, миллат равнақи йўлида қилинган хайрли ва фойдали ишларни қувонч билан кутиб олади, ва албатта, ёмон ҳолларни, иллатларни дард ва алам билан қўрсатиб беради. Ўқиш, ўқитиш ишлари сустлигини кўрганда эса доимо даврнинг уламо ва бойларини огоҳлантиради. Масалан: «Эҳтиёжи миллат» мақоласида ёзади:

«Туркистоннинг охири ёмондур, ўқимоқ, ўқутмоқ керакдур. Болаларга оталардан илми диний ва илми замоний мерос қолсун» («Самарқанд» газетаси, 1913 йил, 26 сон).

Беҳбудий огоҳлантиради, ўзи ҳам ҳаракат қилади, бироқ унинг сўзларига етарлича одам қулоқ тутмайди ва орадан 4 йил ўтгач, яъни 1917 йил феврал инқилобидан кейин ёзган «Муҳтарам Самарқандийларга холисона арз» номли мақоласида бунинг зарарини кўрсатиб беради. Унинг асосий гапи шундаки, чор ҳукумати ағдарилгач, Самарқандда ёшлар билан қариялар ўртасида низо чиқади. Беҳбудий ажралиб алоҳида ҳаракат қилаётган ёшларга қарата мурожаат қилади ва тараққиёт озчилик билан амалга ошиши мумкин эмаслигини таъкидлайди.

«Муҳтарам ёшлар! Замон сизникидур, қарилар замони ўтган. Сиз киромга бобасирот бўлуб, ўн дафъа ўлчаб, бир дафъа кесингиз. Оташинлик ва тезлик ила иш бўлмас. «Алъаҳлату минашшайтон»— бу фикрни бошингиздин чиқарингизким, сизнинг ўз бошингизга тараққий қилмоғингиз мушкулдур. Балки бутун шаҳрингиз ва миллатингиз ила тараққий қилурсиз» («Ҳуррият» газетаси, 1917 йил 16 июн).

Шундан сўнг Беҳбудий ўзининг тажрибасидан келиб чиқиб ишонарли хулоса чиқаради.

«Мен ҳам йигирма йилдан бери ҳаракат этганманким, тараққий пайдо бўлсун, шуни сиз ҳам биласизки ўн ва йигирма нафар ила тараққий бўлмайди ва бўлмас экан. Бинобарин, ўрта ва бу қадар имкон кўпроқ киши майл қилатурғон йўл ила тараққий этмоқ керак ва унсиз бошқа чора йўқдур. Муни ман бир неча дафъа сизларга юзба юз айттанман» (ўша манба).

Хулоса шулким, давлат тараққийси учун бутун халқнинг савияси ошиб замона фан ва техникасидан фойдаланиб, уни ҳаётида қўлламас экан, тараққий этган давлатларга етишишимиз шу қадар кечикаверади. Бунинг учун эса илм-фан — маърифатга эътибор кучайтирилиши мақсадга мувофиқ бўлади.

Ҳалим САЙИД,
Азамат ҚУРАҲМАД.

МИЛЛАТЛАР ҚАНДАЙ ТАРАҚҚИЙ ЭТАРЛАР?

Миллатлар тараққийига бир неча сабаблар бўлуб, туб сабаби уламо ила ағниёнинг ҳамийят ва ғайратларидур. Тараққий қилгон ва ё энди тараққий қилгувчи миллатлар аҳволига диққат қилинса, мазкур икки синф муҳтарамни ўз миллатларига сўз ва оқча ила хидмат этганлари фавран зоҳир бўлур.

Ҳар миллатнинг уламоси аҳли қалами, мутафаккири ўз миллатининг ояндаси учун йўл кўрсатур, машварат берур, миллат ахлоқининг ислоҳи учун масжидларда панд ва насиҳат берур, мактаб ва мадрасаларда дунё ва охиратда керак илм ва фан, таълим берарлар, китоб ва газет ила умматни муслихи[1] учун баҳс ва муколамалар[2] қилурлар.

Тараққий қилгувчи миллатларнинг уламоси замондин бохабар бўлиб ўз миллатининг «масолиҳа замонийя»си учун саъй этар, миллатни пешрафтига оқча ила ҳайрат ила иона қилмоқни миллат бойларига таклиф этар, ташвиқ ва таҳрис этар. Хулоса ҳар миллатни уламоси, аҳл қалами миллат учун сўйлар, ёзар ва ҳавоижи миллийа ва замонияни ўз миллат мансубасига билдирарлар. Замона ағниёлари ўз миллатларини замонийча кераклиги йўлинда оқча сарф этарлар, масалан, янги усулда замонавий мактаблар бино этиб замонийча одам тайёрламоқ учун ҳаракат этарлар. Ҳукуматни ўрта ва олий мактабларига ўқийдурғон ўз миллат болаларига ионат этарлар. Ва бечора ҳамжинсларини диний ва дунёвий мактабларига беруб ўз харажатлари ила ўқутадурлар.

Рус, армани, яҳудий ва бошқа русиядаги ватандошларимизни бойлари доимо ўз миллатлари учун катта ҳайр ва эҳсонлар қиладурлар, инчинун, Кофқоз, Қрим, Қозондаки мусулмон бирадарларимизни бойлари, уламоси ва аҳли қалами соҳиби фикри ўз бирадарларига мол, ақча, қалам ва илм ила қўб иона қиладурлар.

Аммо бизни Туркистонда бу ишлардин сўйламоққа ҳануз навбат келган йўқ. Ҳар ким ўз нафъи ва ўз шахсий иши ила саргардон, умумий ёинки диний ва миллий ишларни ояндаси учун, миллатни замона одамларидек тараққий этмоги учун халойиқни ислоҳ ахлоқи учун ғам тортувчи ва ҳаракат этгувчи йўқдир.

Бир карра диққат қилиб маҳалла қуй ва қишлоқ халқларига қаралсун. Авомлик, беилмлик нақадар кўпайган. Биз мусулмонмиз. Мусулмонликга илм лозим, амал лозим. Ўқимоқ керак, нима учун бошқа миллатларда юза бир нафар бесавод йўқ экан, биза юза бир нафар саводлик йўқ?

Бошқа миллатнинг ёш болалари мактабда, лекин бизники ҳаммолликда ва гадойликда. Бошқа миллат уламосига тобеъ экан, бизни уламо бильакс авомга тобедур? Бунинг охири харобдур. Йигирма, ўттуз сана сўнгра яна ёмонроқ бўлур, мусулмонлик, илм ва одоб ила қоим, миллат ахлоқ, фазл ва ҳунар ила боқий қолур.

Бутун ислоҳ мактаб мадраса, яъни ислоҳи миллатга қўшиш қилинмаса раби аср сўнгра диёнат барбод бўлур, ва анинг жавоби масъулияти бугунгиларга қолур бу масъулиятдин қутулмоқ учун миллатни диний илм ва дунёвий илм фанлар ўқумоқ учун тарғиб қилмоқ керакдур, диний ва дунёвий илм-фанлар ўқимоқ учун тарғиб қилмоқ керакдур. Диний илм ва фанларнинг ўрни мактаб ва мадрасадур.

Дунёвий фанларни ўрни ҳукумат мактабларидур, иккисига ўқумоқ учун оқча лозимки, ул оқча бойларни киссайи ҳамиятидан чиқса керак.

Ҳар замон учун асбоб ислоҳ ва тараққий ва ионат бошқарур. Миллатга ионат этмоқ учун, ислоҳ мактаб ва мударрис учун, Русий мактабларига бола тайёрламоқ учун, деҳқон ва санъаткорларни ривож бермоқ учун «ҳамийят хайрия», «нашри маориф», қироатхоналар, фундлар, куруҳжуклар, жаридалар, мажаллалар...

Нашриётлар керакдур, миллатлар тараққийси шул ила бўлур ва бу ишларга оқча керакдур, оқча бойларда ва афродда!

Маро ба тажриба маълум шуд
даро ҳар кор,
Ки қадар мардба илм аст қадри илм ба мол.

(Маъноси: менга тажрибадан маълум бўлдики, одамда қанчалик илм бўлса ҳам илмнинг қадри молдадур. — Ҳ. С.).

Маҳмудхўжа БЕҲБУДИЙ,
«Самарқанд» газетаси 1913 йил, 30 июл.
Ҳ. САИДОВ нашрга тайёрлади.

Изоҳлар:
[1]. МУСЛИҲ — ИСЛОҲ,
[2]. МУҚОЛАМА — СУҲБАТ.

Ғалабанинг 50 йиллиги олдидан

ОТАМДАН ҚОЛГАН ХОТИРАЛАР

Отам жангтоҳларда қон кечиб юрган пайтларда синглим билан бир мактабда ўқирдим. Болалик экан-да, отам қандай хат ёзсалар, биз шундай тушунар ва қабул қилар эдик. У киши ҳол-аҳволларимизни сўраб, ўқишларимиз ҳақида қизиқар, қариндош-уруғларимизни эслардилар. Ва мактуб охирида: «Болаларим мендан ҳеч хавотир олманглар. Тани-жоним соғ, кайфиятим яхши, кунглингизни чуктиришга йўл берманглар», деб ёзардилар. Уруш даҳшатини унчалик ҳис этмаганимиз, энди билсам болаларча тушунишимиздан экан.

Отам ёзган хатларининг ҳар бирини рақамга олардилар ва унда фалон рақамли хатимни олдиларингми, деб сўрардилар. Бир мактубларида шундай ҳикоя қилганлар: «Мудофаада турган пайтимда менга душман орасига йўл олиш, қандай бўлмасин махфий ҳужжатни етказиш топшириғи берилди. Бу масъулиятли, айни чоғда фахрли топшириқни адо этиш учун бир ўзим ярим тунда ўрмон оралаб кетдим. Икки кун қолиб кетишга тўғри келди. Маҳфий ҳужжатни керакли ерга элтиб берганимдан кейин қайтишда зим-зиё ўрмонда адашдим, шекилли. Қандайдир чуқурликка тушиб кетдим. Лекин юмшоқроқ бир нимага урилганимни сездим. Пайпаслаб шохли ҳайвон эканлигини пайқадим. Атроф жим-жит, қоронгу. Қорамол бўлса керак, деб ўйладим. Шу пайт, йўтал товуши эшитилгандек бўлди. Кимнингдир яқинлашаётганини сездим-да, овоз бердим. Бахтимга у киши мозор қоровули экан. Воқеани унга тушунтирганимдан кейин мен билан бузоқни чуқурдан тортиб чиқаришга ёрдам кўрсатди. Эрта тонг соат бешларда қисмимизга эсон-омон етиб келдим. Ҳамма тинч уйқуда эди. Фақат отларнинг «курт-курт» қилиб беда чайнаши эшитилар эди. Кўп ўтмай жангчилар мени ураб олишди. Маълум бўлишича, улар мени дом-дараксиз кетганлар қаторига қўшиб қўйган эканлар».

1945 йилнинг октябрь ойида отам омон-эсон ўрушдан қайтдилар. У кишининг кўксини «Қизил юлдуз» ва жанговар нишонлар безаб турарди.

Отам меҳнат фаолиятини 20-йиллар ўқитувчилиқдан бошлаганлар. 30-йилларда давлат нашриётида адабий муҳаррир, уруш бошлангунга қадар бўлим бошлиги ва муҳаррир бўлиб ишлаганлар. Беҳаловат инсоннинг жангтоҳларда туриб Тошкентда босиладиган газеталарга ёзиб туришлари ва ёзувчи Ҳамид Ғуломнинг жавоб хати отам ижодкор бўлганлигидан нишона бўлса керак. Мана, ўша хат:

— Ҳурматли ўртоқ А. Ҳужахонов!

Урушнинг оғир шароитида редакциямизга юборган мактуб-материалларингизни олиб, жуда хурсанд бўлдик ва радио орқали Тошкентдан бутун халқимизга ўқиб эшиттирдик. Уни эшиттан қариндош-уруғларингиз, ёру биродарларингиз ва бутун халқ жуда хурсанд бўлди.

Бизга бундан кейин ҳам тўла ва батафсил материаллар ёзиб туришингизни сўраймиз, албатта. Газета саҳифаларида ёзиб, ўзингизга ҳам бир нусхадан юбориб турамиз.

Салом билан, «Қизил Ўзбекистон» газетаси адабиёт, санъат ва фронт секторларининг мудири: Ҳамид ҒУЛОМ»

Урушдан кейин аввал нашриётда таржимон, кейин «Ўқитувчилар газетаси»да муҳаррирлик қилганлар. Бу даврда кўплаб илмий-тадқиқотлар олиб бордилар. Хусусан, турт жилдлик «Русча-ўзбекча луғат» ва «Ўзбек тилининг изоҳли луғати» босилишида фаол қатнашганлар. А. Макаренконинг «Педагогик поэма», Д. Чибизяновнинг «Қуёш қизиги остида», М. Розендфельднинг «Денгиз сирлари», Ж. Свифтнинг «Гуливернинг саёҳатлари», «Гуливер лилипутлар ҳузурида», Я. Церельманнинг «Жонли математика» каби ўнлаб китобларини ўзбекчага таржима қилганлар.

Бугун отамиз — Абдулла Ҳужахонов орамизда йўқ. Бироқ у кишининг ёрқин сиймоси фарзандлари ва дўстлари қалбига жо бўлган, охиратлари обод бўлсин.

Аҳмадхон АБДУЛЛАХОН ўғли.

Назм дафтаридан

Зоҳиджон ОБИДОВ

НОМАЪЛУМ СОЛДАТ

Қуршайвер, эй зилдайин сукут,
Бошлайвер, эй мармар хиёбон.
Чарх уравер лов-лов, мангу ўт,
Сеҳрлайвер, муқаддас макон.

Бунда ётур «номаълум аскар», -
Деб аталмиш бир фидоий жон,
Ёшига ёш қўшолмас йиллар,
Шу боис у мангу навқирон.

Сукут сақлаб турмиш дов-дарахт,
Ҳатто мангу ўт ёнар бесас.
Бунда тил ҳам, эс-хуш ҳам карахт,
Ҳатто ел ҳам шўхлик этолмас.

Номаълум деб аталган солдат—
Номаълум деб сўзланар шартли.
Мардлиги ҳақ, бўлиб каромат,
Тирилгудай бўлса башарти —

Пайдо бўлиб ҳов ўша сурон,
Ер юзига солғайдир ларза,
Дилга сиғмай кетиб ғалаён,
Жонлангай у саф тортган лаҳза.

У бир эмас, миллион-миллионлар
Пок руҳин жам айламиш тугал.
Шу боисдан жанговар онлар
Аросати кўринур ҳар гал.

Кўпдан ортда мангу талофат,
Тек ёт, аскар, юртинг тинч, омон.
Даф бўл, уруш деган касофат,
Тинчлик учун кўксимиз — қалқон.

ҲАМШИРА

Атроф жим, қор босган, оппоқ ҳар томон,
Бўлмаган сингари қонли жанг мутлоқ.
Кифтдан нақ босгудек пастламиш осмон,
Жимжитлик зўридан зингиллар қулоқ.

Босарди тобора жимжитлик ва қор,
Кўринмай қолганди тўрт қадам нари.
Ётардим ғужанак бўлиб ярадор,
Наздимда, йўқ эди нажот асари.

Наздимда, йўқ эди мутлақо нажот,
Ётардим совуқдан титраб, беҳол, оч.
Қон билан тенг кетиб борарди ҳаёт,
Ажалга қуникмай йўқ эди илож.

Наҳотки кўрмасам туғилган ўлкам,
Ариқда қуёшнинг нур сачратқисин.
Наҳотки товланиб келганда кўклам,
Туймасам қирғоқда ялпизлар исин.

Наҳотки мен энди баҳорги боғда
Олчазор гуллаган онни кўрмасам.
Наҳотки биллур тонг ярқирар чоғда.
Қушларнинг чуғури бирла турмасам.

Наҳотки зафарнинг гаштини сурмай —
Кетгайман дер эдим дил тўла армон.
Наҳотки ғолиблар сафида юрмай, —
Ўлгайман деб эдим, битаркан дармон.

Шунда қор тўзонин ёриб баногоҳ,
Оқ пўстин кийган қиз рўй-рост кўринди.
У жоним боридан бўлди-ю огоҳ,
Чанага ўнгармоқ учун ўринди...

Бошқасин билмайман, тарк этганди хуш,
Санбатда кўз очдим, ўтиб алла вақт.
Ётардим кўргандек аланг-жаланг туш,
Чуқур уй этганди борлиғим карахт.

Уйлардим нажоткор ҳамшира қизни,
Юргай деб не ерда, қай жангтоҳ аро.
Чанасин тортганча аямай ўзни,
Қанчалаб жонга у кирди деб оро.

Қанчадан-қанчани сақлабон омон,
Ўзи ҳам соғ-омон юргайми дерман.
Талай йил утса ҳам ўтмишга томон —
Хаёлим учади, ҳаёлан бирман.

Кўзимга кўринар ўша митти жон,
Совуқдан ҳовурлар пуркаб боққан қиз.
Мен тирик эканман, наздимда ҳамон —
У омон яшайди, улмагай ҳаргиз,
Мангулик мулкидан топмишдир макон.

МАКТАБ ЎҚУВЧИЛАРИ III СПАРТАКИАДАСИ

Курашлар авжида

Узбекистон Республикаси Халқ таълими тизимидаги ўқувчилар III спартакиадаси қизғин паллага кирди. Республиканинг турли шаҳарларида спорт турлари бўйича курашлар давом этмоқда: Шу кунгача ундан ортиқ спорт турлари бўйича якунланди.

Бокс

Ангрен шаҳрида 17 апрелдан 23 апрелгача давом этган қизғин курашларда команда ва шахсий биринчилик учун «жанглар» давом этди. Мусобақаларда 61,5 очко тўплаган Андижон вилояти командаси спартакиада голиби бўлди. Тошкент шаҳри II, Жиззах вилояти командаси IIўринни эгаллади.

Шахсий биринчиликда андижонлик Ш.Чулиев, Ж.Қурбонов, И.Аҳмаджонов, А.Юнусов, Б.Эргашев, Тошкент шаҳридан А.Бессонов, А.Комаров, жиззахлик О.Отабоев, Э.Музаффаров, бухоролик А.Мамедов, хоразмлик Д.Худойназаров, қорақалпоғистонлик М.Сергеев, А.Максетов, фарғоналик Д.Ҳусанов, қашқадарёлик Н.Фундукчиев, С.Ҳидоятовлар спартакиада чемпионлари бўлишди.

Қиличбозлик

Пойтахтимизнинг Марказий ҳарбий спорт клуби залида қиличбозлик бўйича ўтказилган мусобақаларда олтита команда ўзаро беллашди. Команда биринчилиги мусобақаларида Тошкент шаҳри I, Тошкент вилояти II, Фарғона вилояти командаси III ўринни қўлга киритди. Ўсмирлар ўртасида қиличбозлик бўйича тошкентлик А.Решетников спартакиада голиби бўлди. Шамшир бўйича ҳам пойтахт вакили В.Комилов биринчи ўринни қўлга киритди.

Қизлар ўртасида рапира бўйича тошкентлик Ю.Хвалихина, ўсмирлар орасида И.Зарипов спартакиада чемпиони бўлди.

Ғ. МАННОПОВ.

Зараутсой-95

ЕР ҚАЪРИДА ЯШАГАН ТАРИХ

Сурхондарё вилоятидаги Зараутсой қишлоғи на фақат табиий гўзаллиги, балки қадимий ёдгорликлари билан ҳам киши эътиборини жалб қилади. Тадқиқотчиларнинг фикрича, Зараутсой ёдгорликлари бундан 25-30 минг йиллар илгариги мустъер даврининг маҳсули деб қаралмоқда.

Ҳа, ҳақиқатан ҳам Зараутсой қадимги ёдгорликлар жойидир. Маълумотларга қараганда, у ерда биринчи марта 1933 йили 12 ёшли кашшоф Рауф Ваҳобов оламшумул аҳамиятга молик бўлган ёдгорликни — ибтидоий одамларнинг суратлар галереясини топган. Зараутсой 1964 йилда давлат қўриқхона мажмуи деб эълон қилинган.

— Зараутсойда халқаро симпозиумнинг ўтказилаётгани ҳам бежиз эмас, - дейди ташкилий қўмита раиси ўринбосари, халқ педагоглари Халқаро ассоциацияси аъзоси, педогогика фанлари доктори, профессор Бекмурод Қодиров. — Негаки, бизнинг юрт, биз яшаётган заминни истиқлол туфайли тарихий ва муқаддас ўлка эканлигини эндиликда жаҳон аҳли англамоқда. Анжуманнинг Узбекистон тупроғида ўтказилишининг ўзи халқ педагогикаси, педагогика тарихи билан шуғулланувчи кишилар қаторида бутун элимиз, зиё аҳли учун ҳам қувонарлидир.

Энди анжуман хусусида икки оғиз сўз: халқ педагогикасининг Халқаро ассоциацияси ҳар уч йилда конференция, ҳар беш йилда эса симпозиум ўтказади.

11-14 май кунлари Зараутсойда Термиз давлат университети ҳамда Халқаро халқ педагоглари ассоциацияси ҳамкорлигида симпозиум бўлиб ўтади. Унда «Жаҳон халқлари педагогикаси тараққиётида Зараутсой мактабининг аҳамияти» мавзусида узоқ-яқиндан келган анжуман қатнашчиларининг маърузалари тингланади, олимлар ва зиёлилар фикр-мулоҳаза алмашадилар.

Жумладан, Япониядан Такеда Масансо, Москвадан академик Г. Волков, Тожикистондан академик И. Обидов, Алматидан Нурғали Сарибеков, Идрис Аршибеков ва бошқалар ҳам таклиф этилганлар.

Сурхондарё вилояти ҳокимининг махсус фармойишига кўра симпозиумни кўнгилдагидек ўтказиш учун катта тайёргарлик ишлари олиб борилмоқда. Жумладан, «Сурхондарёқурилиш» трести, Шероботдаги «Ҳатак» жамоа хўжалиги, Музробод туманидаги А. Қодирий номли жамоа хўжалиги каби бир неча ташкилотлар анжуманга ҳомийлик қилишмоқда.

Бир сўз билан айтганда, Зараутсой симпозиуми мустақил республикамиз миллий педагогикасини, унинг тарихи, санъати ва маданиятини янада бой манбалар билан тўлдиришига шубҳа йўқ.

Қаюмжон БОЙМИРОВ.

Шайхонтоҳур тумани ҳокимияти, Тошкент шаҳар халқ таълими Бош бошқармаси, туман халқ таълими бўлими, 84-мактаб жамоаси шу мактаб ўқитувчиси М. Расуловага акаси

Анвар РАСУЛОВ

бевақт вафот этганлиги муносабати билан чуқур ҳамдарлик изҳор этади.

Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика институти раҳбарияти ва жамоаси фортепьяно кафедрасининг ўқитувчиси Эльвира Капкаевага отаси

Равиль КАПКАЕВ

бевақт вафот этганлиги муносабати билан чуқур таъзия изҳор этади.

«МАЪРИФАТ»
ТАЪСИС ЭТУВЧИЛАР:
Ўзбекистон Халқ таълими вазирлиги, Ўзбекистон Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги, Халқ таълими ва фан ходимлари касаба уюшмаси Марказий қўмитаси.

Бош муҳаррир
Саъдулла ҲАКИМ.

Рўйхатдан ўтиш тартиби № 20.
Рақам ва далилларнинг ҳаққонийлиги учун мақолалар муаллифлари масъулдирлар. Фойдаланилмаган мақолаларга ёзма жавоб қайтарилмайди.
МАНЗИЛИМИЗ: 700083, Тошкент, Матбуотчилар кўчаси, 32.
ТЕЛЕФОНЛАР: масъул котиб — 32-54-17, хатлар ва оммавий ишлар бўлими — 32-55-58.
«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси.
Корхона манзили: «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй.
Навбатчилар: Қурбонбой Матқурбонов, Зубайда Усмонова.

ИНДЕКС: 64595 Буюртма Г.-0210. Ҳажми 2 босма табоқ. Офсет усулида босилган, қоғоз бичими А-2 босишга топшириш вақти — 20.00. Топширилди — 20.00. Газета IBM компьютерида терилди ва саҳифаланди. 1 2 3 4 5 6